

Náplň a význam volného času pro děti a mládež ve Zlíně.

Klára Samohýlová

Bakalářská práce
2008

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2007/2008

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Klára SAMOHÝLOVÁ

Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

**Téma práce: Náplň a význam volného času pro děti a mládež
v České republice.**

Zásady pro vypracování:

Nastudování odborné literatury a zpracování materiálů.

Teoretické zpracování tématiky.

Příprava metodiky výzkumné části.

Zpracování a vyhodnocení výzkumu.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HOFBAUER, B. Děti, mládež a volný čas. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.

JANEK, M. Cesty rozvoje osobnosti. Praha: Mladá fronta, 1989. ISBN 80-204-0097-4.

SPOUSTA, V. (ed). Teoretické základy výchovy ve volném čase. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1994. ISBN 80-210-1007-X.

VÁŽANSKÝ, M. Volný čas a pedagogika zážitku. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1994. ISBN 80-210-0428-2

PÁVKOVÁ, J. (ed). Pedagogika volného času. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Karla Hrbáčková

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

25. ledna 2008

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. května 2008

Ve Zlíně dne 25. ledna 2008

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Jarmila Celá
pověřený ředitel ústavu

ABSTRAKT

Ve své bakalářské práci se věnuji problematice využití volného času dětmi a mládeží. Práce má dvě hlavní části a to teoretickou a praktickou. Teoretická část je zaměřená na klíčové informace, které již byly k pedagogice volného času sesbírány a sepsány. V praktické části vyhodnocuji výsledky kvantitativního výzkumu. Výzkum byl proveden pomocí dotazníků, které mi umožnily získat informace o tom, jak tráví respondenti svůj volný čas, kde získaly potřebné informace a jak hodnotí služby, které jsou jim nabízeny.

Klíčová slova: dítě, dospívající, pedagogika volného času, vychovatel, výchova, komunikace, vztah

ABSTRACT

In my Bachelor work I attend to issue, how children and young people exploit their free time. The work has two main parts and it is theoretical and practical part. Theoretical part is specialized in essential informations, which were already for pedagogy of free time collected and written. In practical part I analyze the results of quantitative research. The research was realized with help of questionnaires, which maked possible for me to win informations about it, how respondents spend their free time, where won necessary information and what value services, which are offered to them.

Keywords: child, adolescent, pedagogy of free time, educator, education, comunnication, relationship

Motto:

„Stěžujeme si, jak máme málo času, ale jednáme tak jako bychom ho měli nekonečně mnoho.“

Lucius Annaeus Seneca

Děkuji paní Mgr. Karle Hrbáčkové za odborné vedení, konzultace, pomoc, radu, vstřícnost a ochotu při vedení mé bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen literaturu a prameny uvedené v seznamu literatury.

23. 5. 2008

podpis:.....

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 VYMEZENÍ VOLNÉHO ČASU:	12
1.1 VOLNÝ ČAS JAKO POJEM.....	12
1.2 FAKTORY OSOBNOSTI LIMITUJÍCÍ VOLNÝ ČAS.....	13
1.3 FUNKCE A VÝZNAM VOLNÉHO ČASU.....	14
1.4 PATOLOGIE VYUŽÍVÁNÍ VOLNÉHO ČASU.....	17
2 VÝCHOVNÉ PŮSOBNÍ VE VOLNÉM ČASE DĚTÍ A MLÁDEŽE	19
2.1 RODINA	20
2.2 VRSTEVNICKÉ SKUPINY	22
2.3 MÉDIA.....	23
2.4 SEBEPOJETÍ	24
3 ČINNOSTI VE VÝCHOVĚ MIMO VYUČOVÁNÍ	27
3.1 POJEM VÝCHOVA MIMO VYUČOVÁNÍ	27
3.2 OSOBNOST PEDAGOGA VOLNÉHO ČASU	28
3.3 VÝCHOVNÉ A VZDĚLÁVACÍ ČINNOSTI V DOBĚ MIMO VYUČOVÁNÍ	29
4 INSTITUCE PRO VÝCHOVU MIMO VYUČOVÁNÍ.....	34
4.1 ŠKOLNÍ DRUŽINA.....	34
4.2 STŘEDISKA PRO VOLNÝ ČAS DĚTÍ A MLÁDEŽE	35
4.3 NEZISKOVÉ ORGANIZACE A NÍZKOPRAHOVÁ ZAŘÍZENÍ.....	37
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	40
5 NÁPLŇ A VÝZNAM VOLNÉHO ČASU PRO DĚTI A MLÁDEŽ.....	41
5.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A VÝZKUMNÉ OTÁZKY:	41
5.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY:	41
5.3 VÝZKUMNÉ METODY:.....	41
5.4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU:	42
5.5 ZPŮSOB VYHODNOCENÍ:	42
5.6 SHRNUÍ.....	57
ZÁVĚR.....	59
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	60
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	62
SEZNAM PŘÍLOH.....	63

ÚVOD

Téma své bakalářské práce „Náplň a význam volného času pro děti a mládež“ jsem si vybrala na základě zkušeností, které jsem získala při praxi v nízkoprahovém klubu pro děti a mládež. Tuto práci jsem vykonávala v rámci školní praxe a velice mě bavila. Pomohla mi najít cestu ke komunikaci s klienty a také mě přivedla k myšlence, jak v dnešní době děti a mladí lidé tráví svůj volný čas. Protože znám ve Zlíně více volnočasových zařízení, rozhodla jsem se zmapovat zájem potenciálních i současných klientů o nabízené služby. V budoucnu bych se chtěla práci s mladými lidmi věnovat, a proto je pro mě teoretická i výzkumná část mé práce velkým přínosem.

Myslím si, že smysluplné naplnění volného času se u nás stává čím dál větším problémem. Nesouvisí to pouze s konzumním způsobem života, který se stal fenoménem posledních let a podepsal se především na životním stylu dětí a dospívajících, ale podle mého názoru hlavně s nedostatečnou pozorností rodičů a státu k této problematice. Jakoby se dnes zapomínalo, jaké patologické dopady může mít nedostatečně nebo nevhodně naplněný čas mimo školní docházku.

Cílem mé práce je zjistit preference současných či budoucích klientů volnočasových zařízení a s přispěním těchto informací pomoci ke zkvalitnění nabízených služeb ve Zlíně. Chci také poskytnout informace o zařízeních, které se volnočasovým aktivitám ve Zlíně věnují a legislativě upravující jejich fungování.

Teoretickou část jsem rozdělila na čtyři kapitoly. V první kapitole se věnuji definování pojmu volný čas a charakteristikám, které s ním souvisejí. V druhé kapitole popisují činitele, kteří se podílejí na výchovném působení ve volném čase. Ve třetí kapitole se zaměřuji na vysvětlení pojmu výchova mimo vyučování a popis činností, které volný čas naplňují. Ve čtvrté kapitole rozděluji instituce pro výchovu mimo vyučování a jednotlivé typy charakterizují. Specifikuji pojem nízkoprahové zařízení a legislativu, která fungování těchto zařízení upravuje a popisuje je jako sociální službu.

V praktické části vyhodnocuji a popisuji výsledky výzkumu. V dotazníku zazněla jména několika volnočasových zařízení, která jsou ve Zlíně pro děti a mládež k dispozici, proto zde charakterizují jejich specifika a uvádím, kdo je jejich zřizovatelem, zda stát či neziskový sektor.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ VOLNÉHO ČASU:

1.1 Volný čas jako pojem

Základní pojmy a jejich definice se podobně jako sám volný čas rychle proměňovaly a zpřesňovaly zvláště ve druhé polovině 20. století. Hofbauer definuje volný čas jako čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, které vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z pracovních povinností a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život. Někdy se vymezuje jako čas, který zbývá po splnění pracovních a nepracovních povinností - to je tzv. zbytková reziduální teorie volného času rozšířená zejména v německé literatuře. Přesnější a úplnější je však jeho charakteristika jako činnosti, do níž člověk vstupuje s očekáváním, účastní se jí na základě svého svobodného rozhodnutí a která mu přináší příjemné zážitky a uspokojení. (Hofbauer, 2004)

Janek nahlíží na volný čas z jiného pohledu a rozlišuje dva druhy volného času: mimopracovní a čistý. Mimopracovní čas zahrnuje hodiny a minuty věnované na vykonávání takových činností, jako je cesta do práce a z práce, zabezpečování chodu domácnosti, konzumace stravy, osobní hygiena, spánek; sem patří i čas vynaložený na studium, zvyšování kvalifikace, protože spíše zapadá do této kategorie, než do zbytku, který nám po splnění uvedených úkolů a povinností zůstane, tedy do čistého volného času. Tento čistý anebo vlastní volný čas tvoří potom souhrn činností, které člověk může vykonávat podle svých představ, vůle, chutí zájmů, aby si odpočinul, zabavil se, zaměstnal činností, která ho těší, realizoval společenské kontakty, uplatnil svůj talent v amatérské umělecké činnosti a tvořivosti nebo tvořivosti technické. Všechny tyto činnosti uskutečňuje v čase, v kterém se uvolní od svých pracovních, rodinných a společenských povinností. Tato koncepce poukazuje na různost jednotlivých činností, které jsou náplní volného času a jasně vytyčuje čistý volný čas jako prostor pro psychohygienu, realizaci a relaxaci. (Janek, 1989)

Vážanský poukazuje na provázanost volného času s ostatními aspekty lidského života. Volný čas podle něj není světem sám pro sebe, který naslouchá výhradně vlastním zákonům, ale naopak je důsledkem a současně částí průmyslově společenského systému, organizace člověka a moderní civilizace. Nepřipouští chápání oddělené od svých příčinných určujících faktorů. Ve stejném duchu postupuje mnoho autorů, kteří se na volný čas dívají z pohledů různých vědních disciplín nebo využívají jejich pomoc při definování volného času. (Vážanský, 1994)

Podle Spousty je volný čas veličina, která bývá chápána jako podstatný prvek, charakteristický znak svobody každého člověka. Má však svou hodnotu jen v poměru k pracovním nebo mimopracovním činnostem, které jedinec koná buď v rodině, nebo v širším společenském prostředí. Volný čas je tedy hodnotou tehdy, může-li být využit ku prospěchu člověka, jeho osobních kvalit. Náplň volného času není prosté odmítnutí jakékoliv aktivity, pouhá kompenzace našeho vysílení prací či tupá pasivita. Výklady volného času jsou tím rozmanitější, čím různorodější podoby nabývá jím umožněná seberealizace. (Spousta, 1996)

Podle mého názoru je volný čas přínosem pro člověka jen tehdy, je-li ve správném poměru k pracovním povinnostem. Jestliže člověk věnuje svému zaměstnání přehnaně mnoho času, pak je téměř nemožné, aby se zbylým časem kvalitně naložil a využil ho pro psychohygienu či seberealizaci. U většiny lidí se poté tento deficit negativně promítne i v zaměstnání či ve vztahu k sociálnímu okolí.

Pávková, Hájek a Hofbauer vymezují, co je možné pod pojem volný čas zahrnout. Řadí sem odpočinek, rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, zájmové vzdělání, dobrovolnou společensky prospěšnou činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené. Je to doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění. (Pávková, Hájek, Hofbauer, 2002)

1.2 Faktory osobnosti limitující volný čas

Spousta rozlišuje pět základních limitujících faktorů osobnosti vzhledem k volnému času:

- Věk: Náplň volného času se nejvíce mění s věkem. Předškolní dítě nerozlišuje mezi hrou a prací. Jakákoliv aktivita je rozdělena převážně spánkem a bděním. Ve školním věku již začíná být učení chápáno jako určitý druh pracovní činnosti. Školní děti se proto velmi těší na soboty, neděle či prázdniny. Duševní puberta je charakteristická změnou zájmového vyladění a zaměření. Seberealizace přestává být spojena jen se školou a rozšiřuje se spektrum možných volnočasových aktivit. Věk okolo třicítky a čtyřicítky je horečný v zaměstnání i v zájmech. Od čtyřicítky do padesátky se rozšiřují obzory. Od padesátky do šedesátky přemýšlíme, zda to, co jsme vykonali, bylo tím nejlepším. Po šedesátce se bilancuje a mizí touhy. Je to období odchodu do důchodu, které člověku poskytuje velký prostor pro naplnění volného času různorodými aktivitami, člověk je však již omezen snižující se

fyzickou a psychickou kondicí. Po sedmdesátce u mužů i žen nastává únava z povolání i koníčků. (Spousta, 1994)

- Pohlaví: Myslím si, že dnešní doba je charakteristická stíráním rozdílů mezi muži a ženami, nejinak je tomu i v naplnění volného času. Stále přetrvávají určité oblasti, které jsou spíše mužskou či ženskou oblastí zájmu, ale pro jednotlivá pohlaví již neexistují téměř žádná omezení při výběru volnočasových aktivit.

- Fyzická kondice a zdravotní stav: Podle Spousty se jedná o hlavní limitující faktory volby povolání, úspěchu v něm i toho, co člověk dělá mimoprofesionálně.

- Psychická kondice: Je dána především temperamentovou výbavou, vyšší inteligence a stupněm aktivity, energičnosti, podmiňujících snahovou (volní) složku osobnosti. Psychická výbava rozhoduje spolu s výbavou tělesnou o životním stylu a mimopracovních preferencích do značné míry. Je to otázka „proplétání“ a spolupůsobení tzv. vnitřních a vnějších determinant chování.

- Profesionální zakotvení a příslušnost ke společenské vrstvě: V rámci této kategorie poukazuje autor na dva hlavní faktory ovlivňující náplň volného času. Za prvé jsou jimi finanční prostředky, které nám pracovní činnost přináší a limitují nebo naopak rozšiřují možnosti trávení volného času. Za druhé je to případné propojení pracovní činnosti a našich zájmů ve volném čase. Lidé, kteří v práci vykazují velké psychické vypětí nebo pracují v kanceláři tráví volný čas jinak než ti, jejichž pracovní činnost je fyzicky náročná. (Spousta, 1994)

1.3 Funkce a význam volného času

Jako hlavní funkce volného času jsou podle Hofbauera nejčastěji uváděny: odpočinek (regenerace pracovní síly), zábava (regenerace duševních sil), rozvoj osobnosti (spoluúčast na vytváření kultury). Vývoj pojetí volného času lze vymezit popsáním několika autorů posledních desetiletí, kteří vycházejí ze zásadně shodného, dostatečně širokého základu a odlišují se pouze mírou konkretizace základních pojmů. Vývoj pojetí a terminologie této oblasti se odlišuje v různých zeměpisných a jazykových oblastech. (Hofbauer, 2004)

Hofbauer ve své knize popisuje koncepci soudobého francouzského sociologa volného času Rogera Sue, který vymezil čtyři hlavní funkce volného času :

- psychosociologickou (uvolnění, zábavu, rozvoj);
- sociální (socializaci, symbolickou příslušnost k některé sociální skupině);
- terapeutickou;
- ekonomickou (pozitivní vliv na uplatnění člověka v profesní činnosti, výdaje účastníků vynakládané na aktivity volného času, pojetí volného času jako prožívání, anebo pouhé spotřeby vedoucí k odcizení).

Pod funkci sociální zahrnuje Hofbauer socializaci v různých sociálních prostředích včetně rodiny a sdružování, symbolická příslušnost vyjadřuje vztah ke skupině a obsahuje potvrzení vlastní osobnosti a sociální uznání. Především volný čas nám dává prostor k navazování a upevňování sociálních kontaktů. Dosud opomíjená funkce terapeutická zahrnuje hledisko zdravotní, smyslový rozvoj, prevenci chorob a zdravý životní styl. S volným časem získáváme možnost věnovat se činnostem, které přispívají k upevňování zdraví a rozvíjí naši rezistenci ke stresovým situacím. Zdůrazněním ekonomické funkce se – oproti koncepcím z počátku 20. století, jež volný čas pokládaly za čas promarněný a neproduktivní – doceňuje hospodářský význam volného času pro jednotlivce i společnost. Člověk neodpočinitý, který nemá dobrý pocit z naplnění mimopracovní doby často přenáší své negativní pocity z nedostatečné seberealizace i do pracovního výkonu. Vyvstává však otázka, kdy je činnost ve volném čase žádoucí a přínosná a kdy se jejím přeceněním člověk odcizuje sám sobě. (Sue, 1993 in Hofbauer, 2004)

Myslím, že výše zmíněný problém je aktuální hlavně dnes, kdy moderní technika pro mnoho lidí změnila tvář volného času. Díky technickému pokroku, který ulehčuje každodenní život, jsme získali více volného času a zároveň nové možnosti jeho vyplnění. Lidé se však s přispěním tohoto fenoménu čím dál častěji věnují ve svém volném čase pouhé pasivní spotřebě a nemají potřebu hledat jiné varianty. Pokud by se stávající trend ještě více prohluboval mohl by volný čas postupně ztrácet funkce, které jsou mu nyní přiřazovány.

Dalším autorem jehož pojetí Hofbauer zdůrazňuje je Horst W. Opaschowski (narozen 1941), který komplexně popsal funkce a možnosti volného času. Tento německý pedagog volného času považuje za základní funkce volného času tyto:

- rekreaci (zotavení a uvolnění);
- kompenzaci (odstraňování zklamání a frustrací)

- výchovu a další vzdělávání (učení o svobodě a ve svobodě, sociální učení);
- kontemplaci (hledání smyslu života a jeho duchovní výstavby);
- komunikaci (sociální kontakty a partnerství);
- participaci (podílení se, účast na vývoji společnosti)
- integraci (stabilizaci života rodiny a vrůstání do společenských organizmů);
- enkulturaci (kulturní rozvoj sebe samých, tvořivé vyjádření prostřednictvím umění, sportu, technických a dalších činností). (Opaschowski, 1976 in Hofbauer, 2004)

Spousta spatřuje význam volného času u jedince s jeho dospíváním, s vyhraňováním jeho potřeb a zájmů. V adolescenci a dospělosti již jedinec zpravidla umí nakládat s volným časem z pohledu svých životních aspirací. Volný čas je kvalitněji využit, protože dospělý člověk již zná své priority a životní cíle. Poslední dobou vznikají v mnoha státech také programy, které napomáhají vhodně vyplnit volný čas lidem v poproduktivním věku, ve stáří. Z hlediska gerontologie, vědy o příčinách a projevech stárnutí, je aktivita člověka velmi důležitým faktorem pozitivně působícím na zdravotní stav. Člověk ve stáří by si měl zachovat co nejvíce aktivity, popřípadě hledat a vytvářet nové zájmové činnosti. (Spousta, 1996)

Počátek druhé poloviny minulého století odstartoval vzrůstající poznání o významu volného času pro děti, mládež a dospělé. V té době v evropských zemích včetně naší vznikaly podmínky pro jeho rozšiřování: zkracovala se pracovní doba dospělých, postupně byl zaveden pětidenní pracovní i školní týden, rostl počet žáků středních a vysokých škol a jejich účast na aktivitách volného času. Volný čas byl v praxi a teorii postupně doceňován v mezinárodním měřítku, což se odrazilo také v terminologii. Již od čtyřicátých let 20. století se sporadicky objevovalo označení aktivity volného času nebo zařízení volného času. V širší míře se tyto výrazy uplatnily zejména od počátku šedesátých let. Rozsah a možnosti, dosah a význam volného času pro život a výchovu dále rostly. Předělem v jeho chápání se stala devadesátá léta 20. století. V jejich průběhu se věkové, sociální a zájmové spektrum jeho účastníků rozšířilo. Mnoho autorů pracovalo na rozrůzněni a obohacení funkcí, obsahu a metod výchovného působení. Volný čas se stále patrněji stával důležitou součástí celého, výrazně se prodlužujícího lidského života. Přitom se objevovala nová, alternativní řešení a porovnávaly i využívaly se zkušenosti různých zemí. Význam a výchovné možnosti volného času začaly být také analyzovány a využívány vznikající pedagogikou vol-

ného času a příbuznými obory jako jsou pedagogikou zážitku, dobrodružství, muzeopeda-
gogikou a dalšími. (Hofbauer, 2004)

1.4 Patologie využívání volného času

Pro komplexní vymezení volného času je třeba se zaměřit také na jevy, které znehodnocují význam volného času pro člověka. Do této oblasti jsou tedy řazeny fenomény, které brání využívání volného času nebo snižují jeho hodnotu pro rozvoj osobnosti člověka. Důležitou otázkou je samotná existence volného času. Velmi škodlivé je, když jedinec volný čas vůbec nemá. Příčiny bývají různé, ale častěji než velké množství pracovních povinností bývá hlavní příčinou špatná organizace práce a celodenního režimu. I pokud dojde k mimořádnému zatížení úkoly je dlouhodobé odstranění volného času z životního režimu člověka neekonomické, neboť pracovní výkonnost zde rychle klesá, zatímco při správném využívání volného času by se mohla udržet na stejné úrovni nebo dokonce vzrůstat. Do patologie volného času řadíme také situaci, kdy je jedinec neschopen odpočívat, což může být z různých důvodů. V americké psychologické literatuře se objevuje pojem „workholik“, který vyjadřuje fanatismus práce, který přirozeně vylučuje volný čas a jeho psychohygienické využívání. (Spousta, 1996)

Workoholismus jako nový druh závislosti vzniká na základě odmítnutí volného času. Základem je vlastní rozhodnutí, ale zároveň zde hraje roli silný ekonomický a společenský tlak popřípadě snaha o dosažení vytyčených kariérových a pracovních cílů. Dochází nejen k potlačení volného času, ale také k oslabení mezilidských vztahů a deformaci hodnotové orientace člověka. Podceňování volného času a přílišné pracovní nasazení nežádoucím způsobem ovlivňuje nejen samotné dospělé, ale i jejich děti. Rodiče neprojevují zájem o volný čas svých dětí a neovlivňují zaměření, obsah nebo rozsah zájmu svých dětí. Nejrizikovější se z tohoto hlediska ukázaly rodiny nezaměstnaných a podnikatelů. Mnoho rodičů se spokojí s pouhou informací, že jejich dítě tráví čas se svými vrstevníky, aniž toto zjištění vypovídá o kvalitě nebo obsahu volného času. (Hofbauer, 2004)

Podle mého názoru je velkou chybou právě nezájem nebo nedostatek času rodičů vedoucí k absenci důvěry a nemožnosti dítěte nebo mladého člověka svěřit se a získat radu či pomoc od zkušeného člověka. Děti mohou získávat pocit, že mimo školní zdi neexistují žádné hranice a pravidla, která by se měla dodržovat. Velkým přínosem jsou v této oblasti nízkoprahová zařízení, která umožňují dětem a mládeži organizaci času podle vlastních

představ a zároveň nabízí radu či pomoc pracovníka, který je vnímán jako autorita a současně jako kamarád. Těmto zařízením se budu věnovat ve své práci podrobněji v poslední kapitole.

Další příčinou neefektivního využívání volného času může být nedostatečná nebo nesprávná znalost pravidel psychohygieny (dnes spíše používán pojem duševní hygiena), kdy jedinec věnuje volný čas určitým speciálním aktivitám, od kterých očekává velký rekreační a relaxační zisk. Může se jednat třeba o různá speciální cvičení, nezdravé diety, riskantní psychohygienické programy nebo výrazné nadřazování aktivního odpočinku nad pasivní. Zde potom dochází často k situacím, že volný čas neplní úkoly, které se od něho očekávají. Volný čas nebude pravděpodobně také plnit svůj účel, bude-li aktivita jedince roztržštěná a impulzivní. Popsané poruchy ve využívání volného času poukazovaly na narušení ve smyslu redukce a intenzifikace činností ve volném čase nebo na jejich nevhodnou skladbu. Druhým extrémem, který vede k patologii volného času, je pocitování volného času jako „prázdného“ a neschopnost jedince ho využít. Sem řadíme známý psychický fenomén, který označujeme jako nudu. Nuda je definována jako nepříjemný afektivní stav spojený s pocitem napětí, se zkresleným pohledem na prožívání času, jedinec může mít pocit jakoby se čas zastavil a pociťovat prázdno. Podle některých autorů nevede k pocitu nudy určitá kvalita zevních podnětů nebo jejich absence, ale kvalita podnětů vnitřních. Pocit nudy tedy nelze odstraňovat změnami v prostředí, ale působením (výchovným, eventuálně psychoterapeutickým) na nudícího se jedince. Podobná výše zmíněnému jevu je tzv. existenciální frustrace, která vzniká, když má člověk pochybnosti o smyslu svého bytí. Existenciální frustrace se netýká již jen jedince, ale také jeho sociálního prostředí, v němž žije. Je možné ji postupně odstraňovat vzbuzováním snahy o dosahování cílů a hodnot, které přesahují subjekt a jeho vlastní individuální touhu po uspokojení a štěstí. Je třeba pomoci jednotlivci, aby znovu objevil nebo našel nové cíle a hodnoty, které naplní jeho život. (Spousta, 1996)

2 VÝCHOVNÉ PŮSOBENÍ VE VOLNÉM ČASE DĚTÍ A MLÁDEŽE

Pro lepší orientaci v této oblasti nejprve specifikuji pojmy dítě, mládež a mladý dospělý. Definice těchto pojmů nejsou ustálené a každý vědní obor, společenská či výchovná praxe je vymezují jinak. Nejsířeji je využívána definice dítěte, kterou poskytuje Úmluva o právech dítěte (OSN, New York, 20.11.1989), která dítě chápe jako osobu mladší 18 let, pokud právní řád konkrétní země nestanoví dítě zletilým dříve. Jako mládež jsou podle dokumentů mezinárodních organizací vnímáni mladí lidé ve věku od 15 do 25 (případně 26) let. OSN si pro své interní potřeby definuje také pojem mladý dospělý, kteří jsou ve věku 18-25 let a patří tak zároveň mezi mládež. (Hofbauer, 2004)

„Z hlediska dětí a mládeže do volného času nepatří vyučování a činnosti s ním související, sebeobsluha, základní péče o zevnějšek a osobní věci, povinnosti spojené s provozem rodiny, domácnosti, výchovného zařízení i další uložené vzdělávání a další časové ztráty. Součástí volného času nejsou ani činnosti zabezpečující biologickou existenci člověka (jídlo, spánek, hygiena, zdravotní péče). Ale i z těchto činností si lidé někdy vytvoří svého koníčka, což je zřejmě například ve vztahu k přípravě (i konzumaci) jídla.“ (Pávková, Hájek, Hofbauer, 2002, s.13)

Pávková, Hájek a Hofbauer spatřují specifickou volného času dětí a mládeže v tom, že z výchovných důvodů je žádoucí jeho pedagogické ovlivňování. Děti ještě nemají dostatek zkušeností, nedovedou se orientovat ve všech oblastech zájmových činností, potřebují citlivé vedení. Zároveň je třeba dostatek informací, které děti a mládež k zájmovým činnostem přivedou a jejich poskytování by mělo náležet hlavně rodičům a škole. Podmínkou účinnosti výchovného působení je, aby toto vedení bylo nenásilné, nabízené činnosti pestré a přitažlivé, účast na nich dobrovolná. Míra, do které je žádoucí ovlivňování volného času, závisí na věku dětí, jejich mentální i sociální vyspělosti i na charakteru rodinné výchovy. Prostředí, v němž děti a mládež tráví svůj volný čas je velice rozmanité. Může to být domov, škola, různé společenské organizace a instituce. Mnoho dětí prožívá své volné chvíle ve veřejných prostranstvích, venku, na ulici a to ve společnosti vrstevníků či kamarádů. Na těchto místech často chybí jakýkoliv dohled a zájem dospělých. Tato situace je neuspokojivá, je tím ohrožena výchova dětí a často i jejich bezpečnost. To platí zejména pro menší děti žijící ve velkých městech. Děti mají relativně hodně volného času a proto by společnost měla mít zájem na tom, jak děti svůj volný čas tráví. (Pávková, Hájek, Hofbauer, 2002)

Spousta ve své knize upozorňuje na pojetí Čápa, který poukazuje při využívání volného času dětí a mládeže na mnoho výchovných možností. „Vedle odpočinku, zábavy a kompenzace jednostranných učebních činností zde vidí také příležitost:

1. k poznání různých druhů činností a oblastí života společnosti, což je důležité z hlediska přípravy pro povolání i pro ostatní formy účasti člověka na životě společnosti;
2. k formování dovedností, vědomostí a schopností, zájmů, volních i dalších rysů v zájmových činnostech;
3. k tomu, aby se mladiství naučil (aby dovedl a také si navykl) i pro další období svého života vhodným způsobem využívat volný čas k upevnění tělesného i duševního zdraví, k mnohostrannému, vnitřně bohatému životu a rozvinutí osobnosti vlastní i osob svého nejbližšího prostředí.“ (Čáp in Spousta, 1994, s. 33)

2.1 Rodina

Pávková, Hájek a Hofbauer (2002) staví rodinu pro výchovu ve volném čase na první místo. Názor, že výchovu dětí ve volném čase plně zabezpečí rodina, však považují za mylný. Pro tuto funkci má jednak nedostatek času, ale chybí jí i potřebné materiální vybavení a odborná kvalifikace. Rodina též nemůže naplnit jednu ze základních potřeb dětí a především dospívajících sdružovat se ve skupinách vrstevníků. Některé tendence k omezování či rušení institucí pro výchovu mimo vyučování jsou nedomyšlené a škodlivé. Historické zkušenosti i zkušenosti ze zahraničí potvrzují, že prevence je ve výchově účinnější a také podstatně levnější než náprava chyb a převýchova. A je to hlavně kvalitní výchova dětí ve volném čase, která je výrazným činitelem prevence. Způsob využívání volného času u dětí je pod silným vlivem rodiny. Rodiče slouží svým dětem jako vzory, buď pozitivní, či negativní. Rodiny, které nejsou schopny dobře plnit svou výchovnou funkci, se často vyznačují také nezájmem o to, jak dítě tráví svůj volný čas. Děti od svých rodičů přebírají jejich životní styl a učí se žít určitým způsobem. Pro formování vztahu k volnému času jsou významné některé skutečnosti:

- a. o jaký typ rodiny se jedná, jaký je způsob rodinného soužití, zda je rodina malá či velká, spíše uzavřená nebo otevřená, jaký je věk rodičů i dětí, počet dětí a jejich pohlaví, styl rodinné výchovy a podobně;

b. jaké zájmy preferují rodiče, jak jsou ke svým zájmům navzájem tolerantní, jaký význam se jim přikládá, i kolik finančních prostředků jsou svým koníčkům i koníčkům dětí ochotni věnovat.

Spousta (1994) poukazuje na fakt, že rodina má ve vyspělých společnostech hlavní odpovědnost za výchovu svých dětí. Tato odpovědnost vychází z historických a kulturních tradic společnosti a je zapracována v jejích právních normách. A je to právě rodina, na kterou dopadají celkové a dlouhodobé důsledky výchovy jejích dětí. Škola a ostatní instituce odpovídají vždy jen za některou dílčí oblast výchovy a ani v těchto případech není jejich částečná odpovědnost nezávislá na ostatních činitelích. Rodiče například spolurozhodují o výběru vzdělávací instituce pro své dítě, ovlivňují jeho vztah ke vzdělání vůbec, v některých případech platí školné, významně působí při výběru povolání a podobně. Od určitého věku dětí nemůže rodina zabezpečit komplexní rozvoj dítěte jen svými vlastními silami. V tomto období by měla rodina začít kooperovat s jinými specializovanými institucemi. Důležitým okamžikem pro rodiče je uvědomit si potřebu spolupráce a hledat vhodné možnosti, které by pokryly nově vzniklé potřeby. Rodina má výsadní postavení mezi ostatními činiteli výchovy působícími na dítě ve volném čase. Z toho poznatku vyvodil Spousta několik obecných závěrů:

- a) nejdůležitějšími vychovateli jsou rodiče, všichni ostatní vychovatelé mohou pouze doplňovat to, čeho bylo ve výchově dosaženo rodiči;
- b) čas, který věnují rodiče svým dětem nepůsobí jako pozitivní hodnota sám o sobě, působení této hodnoty souvisí s mnohými činiteli kulturní, morální a pedagogické povahy;
- c) rodiče nejsou odpovědní jen za výchovu svých dětí v rodinném prostředí, ale také za výchovu, která probíhá mimo domov, odpovědnost rodičů tedy zahrnuje i zabezpečení vhodných aktivit ve volném čase;
- d) nejdůležitějším předpokladem úspěšné rodinné výchovy jsou dobré vztahy mezi rodiči a dětmi a dostatek společně stráveného času;
- e) dobrou výchovu ve volném čase tvoří v podstatě organizace hodnotných příležitostí pro kontakty, zážitky a činnosti dětí a za tuto organizaci nese v první řadě odpovědnost rodina;
- f) nepřímá výchova je v případě rodiny a dalších institucí pro výchovu ve volném čase zpravidla důležitější než výchova přímá, nepřímo vychovávat znamená vytvořit dětem pří-

znivé podmínky, to je takové, ve kterých nabyté zkušenosti umožní utváření vlastností mravného, pilného a schopného člověka.

Jsou to především rodiče, kteří by měli jít svým dětem příkladem. Pokud má rodič širokou a pestrou základnu koníčků, bude dítě přenášet tento vzor do vlastního života. Výhodou tohoto modelu je nejen hledání a uplatňování vlastních zájmů dítětem, ale současně i více společně stráveného času rodičů s dětmi. Výlety do přírody, návštěvy historicky či kulturně zajímavých míst nebo různé sportovní aktivity jsou výbornou příležitostí pro popovídání, prohloubení důvěry a upevnění rodinných vztahů. Rozhodně nejsem spokojená s nastupujícím trendem, kdy rodiče považují za smysluplné prožití společného času návštěvy velkých nákupních středisek. Nepopírám, že tento fenomén je s životem současného člověka pevně spojen, ale pokud mu rodiče přikládají přehnanou pozornost, bude v něm dítě vidět větší hodnotu, než mu v životě člověka skutečně náleží.

2.2 Vrstevnické skupiny

Vrstevnické skupiny v sobě zahrnují především kamarády a přátele. Jsou jedním z prvních míst mimo rodinu, kam se mladí lidé obrátí v procesu růstu a přechodu k dospělosti. V raném období dospívání začnou tato přátelství soupeřit o důležitost s rodinou. Potřeba být přijímán, být oblíben a někam patřit se přenáší z domova právě na vrstevnické skupiny. Mladí lidé uzavírají přátelství na různých úrovních - od velkých volně vymezených skupin přes malé pevně semknuté skupiny několika kamarádů až k nejlepším přátelům. Tyto vztahy mohou být jen krátkodobé, ale mohou také přetrvat po dlouhou dobu. Obzvláště v důvěrných kamarádských vztazích mají mladí možnost vyjádřit mnoho osobních pocitů, s kterými se dříve svěřovaly pouze rodičům. Dospívající s rostoucím věkem stále víc uspokojují své společenské potřeby mimo rodinný život a to ve společnosti svých vrstevníků. S vrstevnickými skupinami těsně souvisí pojem kultura mladých. Jednou z funkcí kultury mladých je vytvoření určitého odstupu mezi dospívající a jejich rodiči. Hudba, móda a jazyk, které jsou specifické pro dospívající, jim pomáhají v procesu oddělení od rodiny. Kontakt s osobami stejného či podobného věku jim může poskytnout pocit, že jsou v pořádku, když jim třeba jejich rodiny vůbec nerozumějí nebo když by takové pochopení ze strany rodičů mohlo celý proces odloučení podkopávat. Kultura mládeže pomáhá mladým vytvářet si svět, který patří pouze jim. (Ward, Adams, Levermore, 1997)

Pro dnešní mladou generaci je typická snaha vyčnívat a nebýt konformní. Myslím si, že je paradoxní, jak dřívější doba, která omezovala mnohé lidské svobody, dokázala tehdejší mladé lidi vyburcovat k určité originalitě a kreativitě. Naopak dnes mladí silně podléhají trendům a to nejen v oblékání, ale i v hudbě či názorech na svět. Dosažení jedinečnosti pro ně představuje přijetí určité módní vlny za svou. Tím se dostávají do rozporu se svou prvotní myšlenkou a stávají se součástí jedné z mnoha subkultur či skupin, které u nás dnes existují.

Vrstevníkové skupiny mohou existovat uvnitř nějaké instituce nebo mohou vznikat zcela spontánně. Jsou často nositeli určité zvláštní subkultury nebo dokonce kontrakultury. Příslušnost k takovéto skupině může velmi silně ovlivňovat náplň volného času jedince. Některé skupiny mohou představovat rizikové prostředí spojené s řadou jevů sociální patologie, ale obecně je příslušnost k určité vrstevníkové skupině důležitým ukazatelem zdravého vývoje jedince. (Pávková, Pavlíková, Hrdličková in Pávková a kol., 2002)

„Subkultura je soubor specifických norem, hodnot, vzorů chování a životní styl charakterizující určitou skupinu v rámci širšího společenství, případně takzvané dominantní či hlavní kultury, jíž je tato skupina konstitutivní součástí. V každém případě je důležitým znakem subkultury viditelné odlišení od dominantní kultury. Základem utváření subkultury může být etnická příslušnost a pod., většinou však vzniká na základě kombinace více činitelů.“ (Velký sociologický slovník, 1996, s. 1248)

2.3 Média

Média jsou pro mladé lidi důležitou součástí jejich života. Pod pojem média zahrnujeme televizi, časopisy, video, počítačové hry, cédéčka nebo rozhlas. Vliv médií na děti a mládež je v dnešní době často diskutovanou otázkou. Z mnoha stran zaznívají hlasy, které chtějí zabránit šíření pornografie a násilí v médiích. (Ward, Adams, Levermore, 1997)

Myslím si, že by se příslušné státní instituce a orgány měli více zajímat o vhodnost pořadů, které jsou pro děti a mládež běžně dostupné. Násilí a sex, které jsou v médiích bez obalu prezentovány zpřístupňují dětem a dospívajícím oblasti, které ještě nejsou schopny logicky zpracovat. Díky pokroku ve společnosti dochází k tomu, že děti jakoby dříve dospívají. Podle mého názoru je to však pouze iluze a skutečný mezník, kdy dítě dospívá a je zralé pro racionální pochopení těchto témat, zůstává stále na stejném místě. V posledních letech je násilí možno vidět téměř všude. Ať už dítě sleduje televizi, jde do kina nebo hraje počítačové hry.

tačové hry, setkává se s ním denně. Rodiče by si měli uvědomit, že jsou to právě oni, kteří stanovují dětem hranice. Nejlepším řešením není úplný zákaz nevhodných pořadů, ale hlavně komunikace a vysvětlení, že některé médii prezentované skutečnosti jsou v rozporu s realitou.

Hofbauer (2004) mluví o médiích jako o důležité složce výchovy ve volném čase. Je třeba na tuto novou skutečnost reagovat a pracovat s ní. Děti a mladí lidé se s médii denně setkávají ve škole, doma i ve volném čase. Média plní pro děti a mládež mnoho funkcí. Získávají s jejich pomocí informace; uspokojují a rozvíjí své zájmy; inspirují se pro nové formy oddechu a zábavy; prožívají chvíle napětí, dobrodružství nebo radosti a mohou se na mediální tvorbě podílet i sami. Děti a mladí lidé na nabídku médií reagují odlišně a každý má jiné preference. Poslední desetiletí se stalo obdobím rozmachu nových informačních a komunikačních technologií. Obecně však platí, že nyní zažívají největší rozmach Internet a mobilní telefony. Počítač již zajímá i děti v předškolním věku. Svůj význam si přitom zachovávají tištěná média (zejména knihy a periodika), jejichž budoucnost bývá někdy zpochybňována. Média uplatňující se ve volném čase dětí a mládeže mohou působit také nežádoucím způsobem. V posledních letech vzniklo mnoho nových závislostí spojených právě s médii. Závislosti tohoto druhu postihují nejvíce děti a mládež ve vyspělých zemích a zapříčiňují absenci kompenzačních činností (například sportovních nebo uměleckých). Je nezbytné koncipovat obsah a metody aktivit volného času tak, aby nevedly k jednostrannosti či stereotypům a podporovaly všestranný rozvoj osobnosti.

2.4 Sebepojetí

Janek (1989) ve své knize podává spíše obecnější koncept sebepojetí. Tento model je však možno použít pro popsání procesů podílejících se na utváření osobnosti člověka, které se uplatňují u dětí a mládeže a ovlivňují náplň jejich volného času i výchovné snahy, kterými je na ně působeno. Člověk je ve svém životě a tedy i ve volném čase formován a usměrňován různými vlivy. Prvním činitelem výchovného působení je rodina, poté škola, vrstevnické skupiny, se kterými se střetává a v neposlední řadě také média. Existuje však jedna oblast formování osobnosti, která je zcela závislá na každém jedinci a je důležité se o ní něco dozvědět v rámci výchovného působení ve volném čase. Touto oblastí je sebevýchovný proces neboli sebezdokonalování. Má několik stupňů: sebezpoznání, sebehodnocení, sebeprojektování, sebevýchova a sebevzdělávání, sebekontrola a sebeuplatnění. **Sebe-**

poznání nám umožní zamyšlení nad našimi vzorci chování. Mnohé o nás samých se dozvíme i srovnáním s ostatními lidmi v našem okolí a s jejich hodnotami. **Sebehodnocení** probíhá na základě informací, které jsme získali v procesu sebepoznání. Při sebehodnocení je důležitá konfrontace se společenskými hodnotami, normami a vzorci. **Sebeprojektování** představuje jakési bilancování nad zjištěnými možnostmi, předpoklady a schopnostmi, které jsme vlastní osobě přiřadili. Plánujeme, kam chceme dále směřovat. V **sebevzdělávání** a **sebevýchově** se realizují předcházející tři fáze. Sami si určíme cíl, kterého chceme dosáhnout a sebevzdělávání a sebevýchova jsou jakýmsi prostředkem k jeho dosažení. Pro zdárné završení všech zmíněných fází je nezbytná **sebekontrola**. Sebekontrola nám umožňuje neustálé sledování souladu vytyčeného osobního plánu s konkrétní realitou. Pokud se vyskytne nějaká překážka jsme schopni ji díky sebekontrolě odstranit nebo hledat jiné cesty k úspěchu.

Klíčovým faktorem ovlivňujícím, jak sami sebe vnímáme, jsou naše pocity o sobě, tedy jak si ve vlastních očích připadáme. Zdravý rozum a každodenní zkušenosti s lidmi nám pomáhají pochopit, že nízké sebehodnocení není pro člověka dobré. Nízké sebehodnocení omezuje radost ze života a schopnost dobře vycházet s ostatními lidmi, zatímco vysoké sebehodnocení dodává sebedůvěru a sebejistotu, umožňuje člověku přijímat kritiku a riskovat, lépe vycházet s druhými a nedat se tak snadno rozkolísat vnějšími tlaky. Naše sebehodnocení je ovlivněno čtyřmi základními prvky:

- Vědomí vlastní morální hodnoty představuje naši jistotu, že jsme v podstatě morální; že pokud budeme postaveni před náročné rozhodnutí, budeme schopni jednat správně a eticky. Tuto jistotu podkopávají pocity viny a vlastní méněcennosti, s jejichž odstraněním je třeba dětem a mladým lidem pomoci.
- Znalost vlastních schopností hraje důležitou roli. Každý potřebuje vědět, že mu něco jde velmi dobře, že se v něčem může považovat za úspěšného. Tento pocit je určen poměrem mezi našimi schopnostmi a naším očekáváním. Lepší je stanovit si nižší cíle, kterých jsme schopni dosáhnout, než vysoké cíle, které jsou nad naše síly a jejich naplněním se naše sebehodnocení sníží.
- Vědomí, že o sobě mohu svobodně rozhodovat v sobě nese potřebu cítit, že máme určitou moc a schopnost měnit svůj život. Pocit, že vlastní život nemáme ve svých rukou, vede k nízkému mínění a v důsledku toho ještě k větší neschopnosti převzít zodpovědnost za svůj život.

- Vědomí vlastní celistvosti znamená získání pocitu, že naše bytost složená z různých částí – našich pocitů, názorů a činů je v podstatě celistvá. Tento prvek bývá často narušen u dospívajících, jejichž osobnost se vyvíjí a mohou pociťovat nepředvídatelnost či nepochopení vlastního chování. (Ward, Adams, Levermore, 1997)

3 ČINNOSTI VE VÝCHOVĚ MIMO VYUČOVÁNÍ

3.1 Pojem výchova mimo vyučování

Pávková, Pavlíková a Hrdličková (2002) popsaly čtyři základní znaky, aby vymezily výchovu mimo vyučování: probíhá mimo povinné vyučování, probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny, je institucionálně zajištěna a realizuje se především ve volném čase. Pedagogické ovlivňování volného času mimo vyučování je významnou součástí výchovného působení. Poskytuje příležitost vést jedince k racionálnímu využívání volného času, vytvářet a formovat hodnotné zájmy, rozvíjet schopnosti, uspokojovat a kultivovat významné lidské potřeby a osvojovat si morální vlastnosti. Výchova mimo vyučování má značný význam z hlediska duševní hygieny. Hodnoty, které dětem a mladým lidem poskytuje často ovlivní celý jejich život. Dalším důležitým úkolem výchovy mimo vyučování je rozvíjení potřeby celoživotního vzdělávání, které souvisí zejména se zájmovou orientací člověka. Výrazně přispívá k prevenci patologických forem chování jako jsou agresivita, záškoláctví, šikanování, vandalismus, drogová závislost, alkoholismus, kouření, gamblerství, kriminalita a delikvence, xenofobie, rasismus, intolerance či problémy v oblasti sexu a podobně. Ve výchově mimo vyučování jsou zahrnuty i další oblasti jako pomoc s přípravou do školy nebo upevňování hygienických a kulturních návyků. Pokud to shrneme jsou výchově mimo vyučování přiřazovány čtyři základní funkce. Jsou jimi výchovně vzdělávací, zdravotní, sociální a preventivně-rozvojová funkce. Pro úplnost je třeba vysvětlit pojem pedagogika volného času, který bývá často chápán jako synonymum výchovy mimo vyučování. Pedagogika volného času je vědní obor, který se zabývá teoretickými i praktickými aspekty výchovy ve volném čase.

Šířeji se terminologii této oblasti věnuje Hofbauer (2004), který poukázal na další dva pojmy, které začaly být používány v celoevropském měřítku v době, kdy se volný čas dětí a mládeže začal stávat rychle se rozvíjející oblastí. Výchova mimotřídní je chápána jako aktivity realizované školou mimo povinnou školní výuku. Je to výchova doplňující a dobrovolná, uskutečňující se například ve školní knihovně, prostřednictvím žákovské samosprávy nebo školního časopisu. (Opata a kol., 1967 in Hofbauer, 2004). Druhým pojmem je výchova mimoškolní, která pojmenovává činnost uskutečňující se mimo školu například ve sdruženích a zařízeních volného času. Protože se tyto dva pojmy uplatňovaly v období začínajícího zájmu o volný čas dětí a mládeže, byly pro jejich nekonceptnost v šedesátých

letech nahrazeny již zmíněnými pojmy výchova mimo vyučování a pedagogika volného času.

I když je výchova mimo vyučování popisována jako probíhající mimo školu je zřejmé, že existuje silné propojení mezi těmito dvěma subjekty. Toto spojení obohacuje jak výchovu školní tak mimoškolní. V zařízeních pro volný čas je povětšinou možné požádat o doučování nebo pomoc s úkoly. Děti se zde mohou věnovat zájmovým činnostem, ke kterým byli přivedeny či inspirovány školou a teoretické informace získané v rámci učiva mohou využít v praxi při různých činnostech. V zařízeních pro volný čas s dětmi pracují lidé pedagogicky vzdělaní, kteří jim vštěpují hodnotový systém, morální normy, učí je vyjádřit a umět obhájit či prosadit vlastní názor. Získané schopnosti a dovednosti připravují děti pro lepší pochopení učiva, respektování autority učitele či komunikaci, pokud se děje něco závažného v kolektivu třídy.

3.2 Osobnost pedagoga volného času

Pro pedagoga pracujícího s dětmi a mládeží v době mimo vyučování je nejdůležitější dokázat vytvořit bezpečné a tvořivé prostředí a pohodu, přistupovat ke každému jednotlivci jako k individualitě a v neposlední řadě rozvíjet zájmy a specifické schopnosti každého jednotlivce. K tomu je nezbytné, aby měl pochopení a zájem, dokázal vhodně motivovat, podporoval nápaditost a kreativitu, zájem o činnost i vzdělávání. Možná důležitějším předpokladem než odborná kvalifikace je pro úspěch vychovatele osvojení komunikativních dovedností. Úspěšným vychovatelem může být jen ten, který dokáže s dětmi vytvořit kladné vztahy a získat si jejich důvěru. Díky tomu, že není svázán osnovami a klasifikací, je mu poskytnut mnohem větší prostor pro využití pedagogické tvořivosti a kladné motivace. Profese pedagoga volného času se uplatňuje v různých typech zařízení pro výchovu mimo vyučování. Vychovatelé se jako jediní pedagogičtí pracovníci připravují na práci s jedinci ve velkém věkovém rozmezí. (Pávková, Pavlíková, Hrdličková in Pávková a kol., 2002)

Spousta (1994) nahlíží na osobnost pedagoga volného času z obecnější perspektivy teorie osobnosti. Osobnost pedagoga volného času není stálá, ale proměňuje se pod vlivem prostředí a rozličných socializačních činitelů, které ji ovlivňují. Významný je soubor osobnostních psychických vlastností pedagoga volného času, které dohromady vytváří celistvou soustavu. Tyto osobnostní psychické vlastnosti lze roztrždit do tří základních skupin. Jsou jimi temperament, schopnosti a charakter. Autorita pedagoga volného času vyrůstá z jeho

osobnostních kvalit. Pedagogická autorita je utvářena z pozitivního hodnocení jeho svěřenci a je také přímo závislá na jeho vztahu k nim. Lze ji popsat jako významnou hodnotu, která je vytvářena jen dlouhodobou a svědomitou výchovnou prací, kultivovaností vlastního projevu, důslednou sebekontrolou a seberegulací. Pedagog by na sobě měl stále pracovat a sebevzdělávat se. Úskalím je snadná a nečekaná ztráta autority, která může následovat po selhání nebo zklamání očekávání svých svěřenců. Rychle a lehce může dojít k její ztrátě, avšak jen nesnadno a pomalu ji nabývá zpět. Požadavky na osobnost pedagoga ze strany vychovávaných závisí na jejich věku. S narůstajícím věkem dětí rostou nároky a kritičnost. Mladiství především ocení šířku a hloubku jeho odborných znalostí, jeho pozitivní osobnostní vlastnosti temperamentové, jeho schopnosti a charakter, zvláště pak jeho čestnost, upřímnost, pravdomluvnost a smysl pro spravedlnost. Pedagog volného času promýšlí, plánuje a realizuje efektivní činnosti ve volném čase tak, aby vedly k plnohodnotnému rozvoji celé osobnosti jedince. Činnosti ve volném čase usměřňuje a organizuje tak, aby byly obsahově hodnotné a společensky prospěšné. Cílenými činnostmi podporuje a rozvíjí kreativitu, vybízí a napomáhá k aktivitě, samostatnosti a iniciativě všech svěřenců. Výše zmíněných prostředků využívá nejen jako podmínku pedagogicky úspěšného konání, ale též jako nástroj posilující přitažlivost a atraktivnost zájmových činností. Těmto náročným požadavkům bude schopna vyhovět jen osobnost s vysokými profesními parametry, osobnost s hluboce rozvinutými schopnostmi, osobnostními vlastnostmi a odborným vzděláním.

3.3 Výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování

V době mimo vyučování se uplatňuje velká řada činností. Pávková, Pavlíková a Hájek (2002) sem řadí odpočinkové a rekreační činnosti, zájmové činnosti, sebeobslužné a veřejně prospěšné činnosti a také přípravu na vyučování. Pávková, Pavlíková a Hrdličková (2002) poukazují na nové přístupy ve výchově mimo vyučování. Jsou jimi výchova zážitkem, animace a terénní práce takzvaný streetwork. Já nyní popíši dvě z výše jmenovaných oblastí, které považuji za nejvýznamnější.

ZÁŽITKOVÁ PEDAGOGIKA:

„Svět je složitý, plný problémů, osobních i globálních. Je těžké se v něm vyznat. Lidi snadno zmůže rezignace, což platí především pro globální problémy-prý co zmůže jeden

člověk? Zážitek akce dávají lidem poznat vlastní schopnosti, ukazují možnosti, vedou k odpovědnosti za sebe i svět.“ (Pelánek, 2008, s. 14)

Základem pro zážitkovou pedagogiku jsou zážitkové akce, kterým jsou přiřazeny určité konkrétní znaky. Jde o časově uzavřenou událost, která probíhá bez přerušení a trvá obvykle od několika hodin až po tři týdny. Nezbytnou součástí je zážitek, dobrodružství či netradiční činnosti. Zážitky jsou dále diskutovány s pomocí řízené zpětné vazby. Akce se účastní tým instruktorů, kteří ji předem systematicky a pečlivě připraví a naplánují. Účastníky tvoří přesně vymezená skupina lidí (většinou je jich méně než třicet), která během pobytu vytváří soudržnou skupinu. Nejvíce vhodným prostředím je příroda nebo jiné zajímavé místa. Program akce má přesný harmonogram, který v sobě zahrnuje intenzivní činnosti a sleduje předem zvolené cíle. Program je pestrý a je sestaven z různých typů aktivit (například pohyb, tvorba, vzdělávání). Akce má silnou atmosféru, která vytváří její jedinečnost a neopakovatelnost. Zážitková akce je postavena na aktivním trávení volného času. Její účastníci musejí vyvíjet aktivitu a samotná výchova k aktivnímu trávení volného času funguje jako prevence patologických jevů. Tyto akce přináší i mnohá další pozitiva. Děti a mladí lidé zde získají nové známé a kontakty; naučí se pracovat v týmu a poznají dynamiku sociálních skupin; rozvíjí své sociální dovednosti (komunikace, spolupráci, toleranci, vedení lidí); rozvíjí fyzickou kondici; rozvíjí tvořivost, fantazii a představivost; poznávají přírodu a nachází novou inspiraci; jsou vytrženi ze stereotypu a mají možnost lepšího sebepoznání; získají vzpomínky a možnost zábavně strávit svůj volný čas. Existují mnohé typy zážitkových akcí zaměřených nejen na děti a mládež, ale také na dospělé. Jsou jimi různé pracovní zážitkové akce, adaptační kurzy či školní výlety, tábory, soustředění, rozsáhlé jednorázové hry, komerční firemní kurzy a podobně.

Pelánek poukazuje na výsadní postavení vlastní aktivity účastníků, díky níž vychovávaný získává zážitky. Zážitek je tím lépe zapamatovatelnější a využitelnější pro výuku, čím více vlastní energie musí člověk vynaložit pro jeho získání. Aktivita, která vyžaduje vysoký vklad fyzické nebo psychické energie, je sice méně lákavá na první pohled, ale o to má větší potenciál. Zážitek sám o sobě ještě nevede k tomu, aby se člověk něco naučil. Přidanou hodnotou zážitkové pedagogiky je reflexe. K učení dochází prostřednictvím zkoumání a zpracování zkušeností, které zážitek vyvolal. Prostřednictvím zážitku samozřejmě nelze zpracovat všechna témata. Pro učení prostřednictvím zážitku jsou nejvíce vhodné dovednosti a postoje, konkrétně pak sociální učení (sebeoznání, spolupráce), měkké schopnosti

(práce v týmu, vedení lidí, vztahové a komunikační dovednosti), životní postoje (tolerance, odpovědnost) a metody řešení problémů. Důležitou funkcí je rozšiřování komfortní zóny. Komfortní zóna je oblast, kde se cítíme dobře. Je tvořena situacemi, ve kterých člověk cítí bezpečnost fyzickou či psychickou. Zážitek akce umožní dostat jedince mimo svou komfortní zónu, ve které za normálních okolností setrvává. Po opuštění komfortní zóny je jedinec nucen ovládnout nové situace. S dostatečnou podporou se mu to podaří a jeho komfortní zóna se rozšiřuje. Důležitá je přiměřená náročnost a zátěž, které jedince vystavíme. Cílem je tedy nastavení náročnosti úkolů tak, aby je účastníci prožívali jako zajímavé dobrodružství. (Pelánek, 2008)

Velkým přínosem zážitkové pedagogiky je možnost odvést děti od stereotypního většinou konzumního způsobu života. V dnešní době, kdy rodiče nemají dostatek času či snahy, aby dětem přichystaly smysluplný program je čím dál více zřetelnější důležitost tohoto pedagogického působení. Zážitek akce poskytnou svým účastníkům možnost strávit mnohdy poprvé delší čas bez rodičů. Děti získají možnost jednat sami za sebe, učí se navazovat kontakty se svými vrstevníky a je jim nabídnuto široké spektrum činností, které si mohou oblíbit a přejdou tak do jejich běžného života.

ZÁJMOVÉ ČINNOSTI:

„Zájmy souvisejí s celkovým zaměřením osobnosti a lze je charakterizovat jako relativně stálé snahy zabývat se předměty nebo činnostmi, které člověka upoutají po stránce poznávací nebo citové. Zajímavému předmětu nebo činnosti přikládá člověk zvláštní hodnotu, a proto je veden snahou po aktivním styku s ní. Dosahování cíle je provázeno kladným citovým naladěním a uspokojením.“ (Pávková, Pavlíková, Hájek, 2002, s.92)

Pávková, Pavlíková a Hájek (2002) považují za zájmové činnosti cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojování a rozvoj individuálních potřeb, zájmů a schopností. Silně ovlivňují rozvoj osobnosti i správnou společenskou orientaci. Pedagogika pracuje se zájmy z hlediska jejich usměrňování a formování v procesu výchovy. Pozornost nevěnuje jen zájmům existujícím, ale ovlivňuje a vytváří podmínky pro vznik nových. Nevhodné zájmy se snaží eliminovat. Ke vzniku zájmů dochází nejčastěji na základě potřeb. Pro zájmy je typické, že jedince aktivují na základě určitého motivu a jejich vznik i existence jsou podmíněny vlohami a schopnostmi, které jsou jedinci vlastní. U dětí a mladých lidí věnujících se již jedné či více zájmovým činnostem je větší pravděpodobnost vzniku dalších zájmů. Je to způsobeno prohlubováním poznatků, schopností a dovedností, jež vedou k rozšiřování

oblastí pro jedince atraktivních. Trvale se však udrží jen ty zájmy, které jsou v souladu s vnitřními předpoklady a vnějšími podmínkami. Zájmy naplňují mnoho funkcí. Nejvíce jsou ceněny výchovná a vzdělávací funkce, neopomíjí se také jejich důležitost pro rozvoj osobnosti, podporu seberealizace či motivační a socializační působení. Zájmová činnost může být prostředkem relaxace, odpočinku, duševní i fyzické rekreace nebo obnovy sil. Zájmy se běžně dělí podle různých hledisek. Aktivní (produktivní) zájmy se vyznačují aktivitou, která vede k vytváření hodnot, receptivní zájmy jsou naopak omezeny na pouhé vnímání předmětu zájmu. Uspokojování hlubokých zájmů stojí jedince hodně úsilí zatímco povrchní zájmy vyžadují úsilí velmi malé. Zájmy lze dále specifikovat z hlediska časové náročnosti, stupně koncentrace či společenských norem. Nejčastěji jsou zájmy řazeny do skupin podle obsahu a rozděleny do následujících kategorií: činnosti společenskovední, činnosti pracovní-technické, činnosti přírodovědné, činnosti estetickovýchovné a činnosti tělovýchovného, sportovního a turistického zaměření.

Tělovýchovná aktivita ve volném čase poskytuje možnost aktivního odpočinku po jednostranně zatěžujících školních povinnostech. Pomáhá při realizaci individuálních a stále se měnících tělovýchovných zájmů a předpokladů. Rozvíjí způsobilost k určitým sportovním a turistickým činnostem, včetně vrcholných výkonů. Významnou předností, kterou tělovýchovná aktivita ve volném čase přináší je údržba či rozvoj tělesné zdatnosti a zdraví. Umožňuje účastnit se specifických volnočasových akcí jako jsou soutěže a být příslušníky různých sportovních klubů nebo družstev. Přináší pocit sebeuspokojení, sebedůvěry a radosti z prováděných tělesných cvičení a výkonů. (Spousta,1996)

Pokud srovnáme spektrum sportovních činností nabízených dětem dnes a dříve, můžeme konstatovat, že nyní nabídka mnohonásobně narostla. Děti a mladí lidé si mohou vybrat přesně takovou aktivitu, která naplňuje jejich potřeby a zájmy. Nově vzniklo nebo se ze západu rozšířilo mnoho sportovních odvětví a s nimi i střediska či zařízení, která je realizují. Sportovní disciplíny se mohou stát pro mladého člověka prostředkem budoucího uplatnění. Každopádně se tělovýchovná aktivita prováděná s určitou pravidelností a zaujetím stává součástí zdravého životního stylu.

Estetickovýchovné činnosti rozdělujeme na výtvarné, hudební, literárně-dramatické a hudebně-pohybové činnosti. Důležitým přínosem je vytváření a formování estetických vztahů k přírodě, společnosti a jejím materiálním a kulturním hodnotám. Spadají sem různé kulturní akce, přehlídky činností nebo návštěvy muzeí, památek a výstav. Zájmové činnosti

společenskovední vedou k poznání aktuálního společenského dění a umožňují nahlédnout na historické souvislosti. Pěstují u dětí a mladých lidí vztah k demokratickým a humanistickým tradicím našeho národa a tak přispívají k vytváření pozitivních charakterových vlastností. Zájmové činnosti pracovní-technické napomáhají ke zdokonalení manuálních dovedností, rozšiřují vědomosti o technické poznatky a umožňují aplikaci těchto poznatků v praxi. Ve společnosti jsou dnes technické znalosti velmi ceněny, a proto má tato oblast zájmů vliv na budoucí profesní orientaci a uplatnění na trhu práce. Činnosti přírodovědné pěstují vztah k přírodě a vedou děti a mladé lidi k její ochraně. Nejčastěji tvoří náplň těchto činností vycházky do přírody nebo soubor různorodých praktických činností spojených se zvířaty, živou či neživou přírodou. (Pávková, Pavlíková, Hájek, 2002)

4 INSTITUTE PRO VÝCHOVU MIMO VYUČOVÁNÍ

Vedle institucionalizovaných zařízení pro výchovu mimo vyučování existují také prostory, které nebyly původně pro volný čas určeny, ale aktivity s ním spojené jsou zde realizovány. Řadíme sem původní nebo přizpůsobené přírodní či městské prostředí. Konkrétněji jsou to městské parky, hřiště, přírodní lokality, místa historicky či umělecky přitažlivá, ale také ulice a náměstí. Zařízení mají oproti výše jmenovaným prostorům jednoznačně stanovené výchovné a vzdělávací cíle, strukturu, organizaci a také dostatek kvalifikovaných pracovníků. Důležitým znakem je prostorová a materiální vybavenost, která klientům umožňuje mnoho různorodých činností. Rozvíjejí různé stránky osobnosti a také preventivně působí proti širokému spektru patologických jevů. V posledních letech došlo k početnému nárůstu zařízení pro výchovu mimo vyučování a stejně tak roste i kvalita jimi nabízených služeb. (Hofbauer, 2004)

4.1 Školní družina

Hájek (2003) popisuje školní družinu jako školské zařízení, které se věnuje výchově mimo vyučování. Školní družina je v porovnání s ostatními zařízeními pro výchovu mimo vyučování nejčteněji zastoupena a zaměstnává nejvíce vychovatelů. Ve školních dnech umožňuje družina dětem plynulý přechod mezi výukou a pobytem doma. Družinu, i když probíhá v prostorách školy, nelze chápat jako pokračování vyučování. U dětí nenaplnuje jen funkci sociální, ale zabezpečuje také odpočinek, rekreaci a zájmovou činnost. Spolupracuje s dalšími subjekty nabízejícími aktivity výchovy mimo vyučování, mezi ně řadíme i zájmové a sportovní kroužky vznikající při školách. Časově je školní družina vymezena dobou bezprostředně po vyučování a odchodem dětí domů za jinými mimoškolními aktivitami. Práce školní družiny se řídí specifickými požadavky a pravidly pedagogiky volného času. Řídící a kontrolní podmínky jsou stanoveny v právním vymezení činnosti i v ustanoveních vztahujících se k činnostem dětí. Školní družiny vznikají zpravidla při základních školách, ale mohou být zřízeny jako samostatné zařízení. Pro zabezpečení fungování a naplnění funkcí družiny jsou děti rozděleny do oddělení. Počty přítomných žáků se v průběhu dne mění, oddělení se denně naplňují do počtu asi 25 žáků. Tuto hranici se doporučuje překročit nejvýše o pět žáků. Žáci jsou sem přihlašováni k pravidelné docházce a školní družina je určena především žákům prvního stupně. V odděleních školních družin speciálních, zvláštních a pomocných škol se počet žáků rovná počtu žáků ve třídách. Škol-

ní družina může zřizovat zájmové kroužky, jejichž návštěvníky mohou být i žáci, kteří nejsou přihlášení do školní družiny k pravidelné docházce. Školní družina si klade za cíl vychovávat a vzdělávat jedince tak, aby u něj úspěšně proběhl proces socializace. Jako obecný cíl je možno vytyčit například tradiční ideál „všeestranně harmonicky rozvinutého člověka“. Zaměření výchovného působení je třeba přizpůsobit konkrétním potřebám doby a místa, kde dítě žije. Musí se přihlídnout k rychle se měnícímu životnímu stylu a celkovým změnám ve společnosti. Výchovné působení by se dnes více než dříve mělo zaměřit na utváření zdravé osobnosti, odolné vůči negativním vlivům, která bude znát svou cenu a najde své místo ve zdravé sociální skupině. Nezbytné je vést děti k poznání a spolupráci s lidmi různých kultur. Školní družina se snaží čelit sociálně patologickým jevům s pomocí primární prevence. Cíleným působením připravuje jedince na život ve společnosti a vybavuje ho žádoucími vědomostmi, dovednostmi, ale také postoji, což je činnost dlouhodobá a obtížná. Školní družina jako školské zařízení má povinnost vést pedagogickou dokumentaci o své činnosti a je zde nutno dodržovat vnitřní řád školní družiny. Tento vnitřní řád, který stanoví provoz družiny a jeho podmínky, vydává ředitel po dohodě se zřizovatelem. Každá družina si vytváří plán, který je zpravidla součástí celoročního plánu školy. Školní družiny při plánování vycházejí ze školního programu a specifika zařízení pro volný čas jim dávají volnost témat, užitých prostředků a metod i relativní volnost volby prostředí.

4.2 Střediska pro volný čas dětí a mládeže

Hofbauer (2004) se ve své knize nejvíce ze všech zařízení zaměřil na střediska pro volný čas dětí a mládeže. Sleduje trend, který ukázal, že zatímco početnost naší mladé populace klesala pravidelná zájmová činnost středisek trvale rostla a to v letech 1996 až 2003. Střediska využívají nové i tradiční způsoby pro rozvoj zájmu dětí a mladých lidí o umění, techniku, vědy o přírodě a společnosti. Nabízejí zábavu i oddech a umožňují podílet se na veřejně prospěšné práci ve prospěch druhých dětí, seniorů nebo na ochraně přírodního a životního prostředí. Střediska organizují zájezdy, tábory nebo pobyty v zahraničí. Významný je podíl na vzdělávání dobrovolných a profesionálních pracovníků volného času. Významnými zařízeními pro volný čas jsou dále základní umělecké školy, které rozvíjejí zájmy a nadání dětí a mládeže v různých oborech umění.

Jako střediska pro volný čas dětí a mládeže jsou nejčastěji chápány domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností. Stanice zájmových činností se specializují na konkrétní zá-

jmovou činnost. Domy dětí a mládeže se věnují širší paletě zájmů. Jejich posláním je pomocí široké zájmové činnosti zabezpečovat výchovně-vzdělávací a rekreační funkci. Střediska pro volný čas dětí a mládeže jsou zařazovány do sítě škol a školských zařízení. Mají tedy nárok na státní příspěvek na činnost. Zřizovat tento typ zařízení mohou školský úřad, obec, církev, soukromý nebo jiný subjekt. Nabízí širokou škálu činností strukturovanou nejen podle náplně, ale také podle stupně organizace:

- Pravidelná zájmová činnost je organizována v útvarech jako jsou kroužek, soubor, klub, oddíl nebo kurz. Na závěr činnosti útvaru ve školním roce bývá veřejnost (rodiče, přátelé, jiné děti) seznamována s výsledky práce.
- Zájmová činnost příležitostná je časově omezena a přes možnou pravidelnost to není činnost průběžná. Radíme sem místní soutěže, turnaje, přehlídky, výlety, zájezdy, exkurze, výlety, divadelní představení, cykly přednášek.
- Nabídka spontánních aktivit zahrnuje činnosti, které jsou pedagogicky a organizačně ovlivňovány pedagogy nepřímo. Nabídka je využívána podle momentálního zájmu a aktivity nejsou pevně časově ohraničeny. Příkladem mohou být otevřené dětské herny, čítárny, sportoviště, dopravní hřiště, posilovny, poradenské a konzultační střediska. Pro talentované děti a mládež může nabídka zahrnovat zpřístupněné laboratoře, ateliéry, počítačové a další odborné pracovny.
- Garance a organizace soutěží a přehlídek vyhlašovaných nebo doporučených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Posláním pedagogických pracovníků je vyhledat talenty a účelně využít jejich volný čas. Soutěže dále umožňují srovnání pedagogických postupů při vedení dětí a mládeže.
- Práce s talentovanou mládeží je podmíněna vyhledáváním talentů, k němuž dostává výchova mimo vyučování více prostoru než školní výuka.
- Prázdninová táborová činnost je chápána ve smyslu organizované činnosti s dětmi, mládeží i s rodiči a dětmi, která je uskutečňována v době dlouhodobého volna. Doba trvání je většinou delší než pět dnů.
- Odborná pomoc poskytovaná dalším subjektům pečujícím o volný čas dětí a mládeže. Je poskytována formou školení, seminářů, přednášek, vzorových akcí, kurzů či vydáváním metodických materiálů. (Pávková, Pavlíková, Hrdličková, 2002)

4.3 Neziskové organizace a nízkoprahová zařízení

Kromě středisek pro volný čas dětí a mládeže se na zajišťování aktivit pro volný čas zaměřují také nízkoprahová centra. Zatímco fungování středisek pro volný čas je regulováno zákonem o školských zařízeních, provoz nízkoprahových zařízení je upraven zákonem o sociálních službách. Proto dále popíši pojem nízkoprahové zařízení.

Zákon o sociálních službách 108/2006 Sb. ze dne 14.března (vstoupil v platnost k 1.1. 2007), § 62 upravuje fungování nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. „Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby dětem ve věku od 6 do 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy. Cílem služby je zlepšit kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Služba může být poskytována osobám anonymně. Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti:

1. výchovné, vzdělávací a aktivační činnosti,
2. zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
3. sociálně terapeutickou činnost,
4. pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“ (Hutař, 2007, s.79)

Nízkoprahové zařízení lze podle Matouška (2003) navštěvovat bez předchozího objednání, případně i bez nutnosti udávat vlastní totožnost. Nízkoprahovost tedy vyplývá z možnosti klienta přijít v anonymitě a přesto využívat nabízených služeb. Nízkoprahová centra u nás mají podobu komunitních center nejen pro děti a mládež, ale také pro matky s dětmi, pro seniory, pro lidi bez přístřeší a pro uživatele návykových látek.

Zřizovatelem nízkoprahových zařízení jsou zejména nestátní subjekty, především neziskové organizace. Neziskové organizace které provozují nízkoprahová zařízení si mohou podle zákona o sociálních službách zažádat o státní dotace. Často si vytváří i vlastní zdroje financování, především příjmy z činnosti nebo dárcovství. Nestátní neziskové organizace mohou nabývat těchto podob – občanské sdružení, obecně prospěšná společnost, nadace a nadační fond, církev a její účelová zařízení. Největší počet neziskových organizací se za-

měřuje na oblast sociálních služeb přičemž rozsah cílových skupin je velmi široký. (Kavanová, 2005)

Nízkoprahový klub neboli nízkoprahové zařízení pro děti a mládež (NZDM) je chráněným místem, kde mohou mladí lidé najít podporu a odbornou pomoc, ale také zábavu a prostor pro vlastní aktivity. Pro pobyt v klubu není potřeba registrace nebo zaplacená vstupenka. Stačí jen přijít a strávit čas ve společnosti vrstevníků. Navíc je tu šance poradit se s odborníky o problémech, které mladé lidi tíží. Cílem nízkoprahového klubu je minimalizovat možná rizika související se způsobem života mladých lidí a umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a řešit problémy.

Já sama jsem v jednom nízkoprahovém zařízení vykonávala praxi. Popíši charakter a nabízené aktivity tohoto nízkoprahového klubu, aby bylo možno si vytvořit lepší obrázek, jak tyto zařízení obecně fungují. Zařízení, které budu charakterizovat je ŠLIKR - nízkoprahový klub pro mládež v Otrokovicích a je financován ze sbírkového projektu ČT a NROS Pomozte dětem!. Vzdělávání pracovníků je financováno F-nadací. ŠLIKR je krátce specifikován také v praktické části mé bakalářské práce.

Nabízené služby jsou bezplatné, vstup je možný bez vyplňování přihlášek a udávání osobních údajů. Je možné si zde zahrát stolní fotbal, šipky, stolní hokej, využít deskových her, kytary nebo si poslechnout muziku. Poskytuje prostor pro trávení času s přáteli a pomoc s přípravou do školy či pomoc a radu v případě problémů či průšvihů. Hlavní náplní práce s klienty jsou rozhovory, poradenství, doučování a nabízené volnočasové aktivity. Dále klientům poskytuje možnost pobytu v přírodě, poskytnutí kontaktů na další zařízení, techniky arteterapie či muzikoterapie. Je umístěn v blízkosti školy uprostřed sídliště, takže do něj mají klienti dobrý přístup. Otvírací doba je přizpůsobena nárokům klientů. Pohybuje se v rozmezí 14.00, kdy se končí ve škole do zhruba 20.00, kdy musí být většina klientů doma. Mladí lidé se tu mohou seznámat s novými přáteli či setkávat s kamarády. Když je pěkné počasí je možné využít venkovní prostory s lavičkami a hrát zde různé hry. Například bedbinton, fotbal, volejbal nebo soft tenis. Potřebné vybavení pro tyto hry je možné si vypůjčit a to tak, že za ně vždy konkrétní klient přijímá zodpovědnost. Klub nabízí dále organizované volnočasové aktivity v podobě klubových večerů. Klubové večery probíhají vždy ve čtvrtek v podvečer a jsou zaměřeny na konkrétní témata. Témata mohou vyplynout z aktuálních problémů, které klienty trápí nebo jsou vybírány takové, které by mohly

mladé lidi zaujmout. Cílem těchto aktivit je získání sebevědomí, sebereflexe, utužení kamarádství, motivace k rozvoji jejich vlastních možností.

Náplní mé praxe byla přímá práce s dětmi a mládeží. Především volnočasové aktivity, situační intervence, příprava organizovaných programů, rozhovory s klienty a podobně. Práce se mi velice líbila a v budoucnu bych se jí chtěla dále věnovat.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 NÁPLŇ A VÝZNAM VOLNÉHO ČASU PRO DĚTI A MLÁDEŽ

V druhé polovině práce se věnuji praktické části své bakalářské práce. V následujících kapitolách jsem dopodrobna rozebrala vlastní výzkum. Popisuji výzkumný problém, výzkumné cíle, výzkumné metody a výzkumný vzorek. Dále se zabývám vyhodnocením výzkumu, přičemž získané hodnoty zobrazuji v přehledných grafech. Zvolila jsem kvantitativní výzkum, který mi umožnil získat potřebné informace od většího množství respondentů a výzkumný vzorek sestavit tak, aby zde bylo zastoupeno co nejširší věkové spektrum respondentů. V praktické části charakterizuji zařízení, která v dotazníku respondenti uvedli nejčastěji.

5.1 Výzkumný problém a výzkumné otázky:

Výzkumný problém:

Která volnočasová zařízení a jimi nabízené služby využívají děti a dospívající ve Zlíně a jaký je jejich názor na ně?

Výzkumný cíl:

Hlavním cílem této práce je zjistit, která zařízení pro volný čas děti a dospívající znají a navštěvují, tedy jestli preferují zájmové a sportovní kroužky nebo spíše nízkoprahová centra, kde si náplň svého volného času organizují sami.

5.2 Výzkumné otázky:

Do jaké věkové kategorie respondenti patří?

Zda respondenti znají ve Zlíně jedno či více zařízení, kde mohou trávit svůj volný čas?

Jestli jsou klienty některého z volnočasových zařízení ve Zlíně?

Jaké jsou názory respondentů na nabízené volnočasové aktivity, přesněji na jejich náplň, kvalitu a množství?

Jak často volnočasové zařízení navštěvují a zda za poskytované služby platí či nikoli?

5.3 Výzkumné metody:

Pro uskutečnění výzkumu a dosažení výzkumných cílů jsem zvolila kvantitativní metodu dotazníku. Pro zodpovězení mých výzkumných otázek totiž nebylo nezbytně nutné zjišťo-

vat informace a názory od respondentů do hloubky, ale spíše pro mě bylo rozhodující zajistit co největší množství dotazovaných.

5.4 Charakteristika výzkumného vzorku:

Výzkumný vzorek jsem vybrala tak, aby co nejlépe reprezentoval základní soubor. Výzkumný vzorek celkem obsahuje 162 respondentů. Z nich 58 je žáky 1. stupně základní školy, 66 žáky 2. stupně základní školy a 38 studenty střední školy. Tyto tři kategorie budu později při vyhodnocení srovnávat. Pro zajištění výzkumného vzorku jsem použila tři metody výběru. Jsou jimi náhodný, záměrný a dostupný výběr. Náhodný výběr spočíval ve vylosování jedné střední školy ve Zlíně. Tam jsem poté rozdala dotazníky a zpět jsem dostala vyplněné dotazníky od 27 respondentů. S pomocí záměrného výběru jsem zvolila základní školu. Dostupný výběr jsem použila pro získání informací od klientů 4 nejznámějších zařízení pro volný čas ve Zlíně.

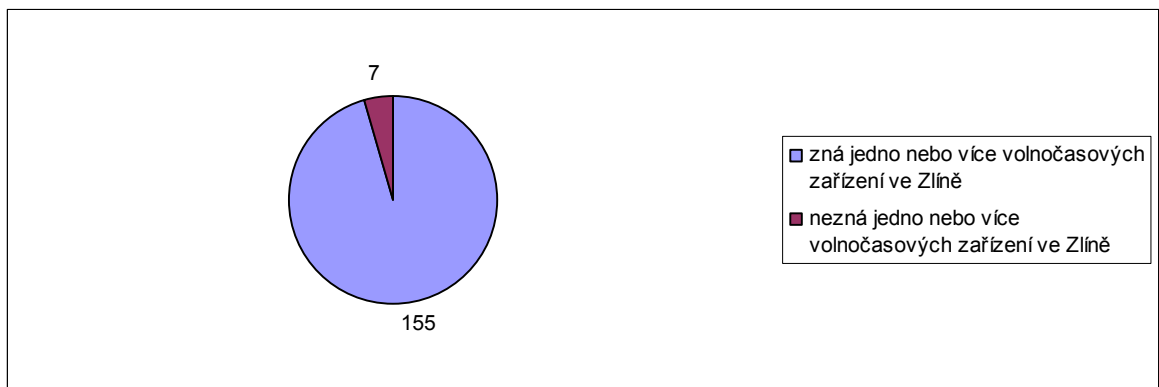
5.5 Způsob vyhodnocení:

Dotazník obsahuje 13 otázek. Každá otázka je vyhodnocena zvlášť. První otázka se týká věku respondentů, respektive ročníku, který navštěvují a zda studují základní nebo střední školu. Tato otázka je zohledňována ve všech následujících otázkách tím způsobem, že jsou respondenti rozděleni do tří skupin na žáky 1. stupně základní školy, žáky 2. stupně základní školy a studenty střední školy. Sestavila jsem vždy dva grafy, pro vyhodnocení třetí otázky byla použita tabulka. První graf zobrazuje rozdělení určitých jevů mezi všechny respondenty. Druhý popisuje zvlášť jevy vyskytující se u respondentů každé ze tří skupin a tak poskytuje možnost srovnání a zjištění rozdílů. Slovně popisují, čeho jsem chtěla při zadání každé otázky docílit a jaké nejvýznamnější závěry ze zjištěných informací vyplynuly. Respondenti často zaznačily více odpovědí a proto se součty odpovědí většinou neshodují s velikostí základního výzkumného vzorku. Je to dáno tím, že se věnují mnoha aktivitám nebo se více odpovědí u jedné otázky shodovalo s jejich zkušenostmi, postoji či názory. Pro lepší přehlednost a pochopení respondentů i čtenářů mé bakalářské práce, jsem k označení institucí pro volný čas používala souhrný název „*volnočasová zařízení*“

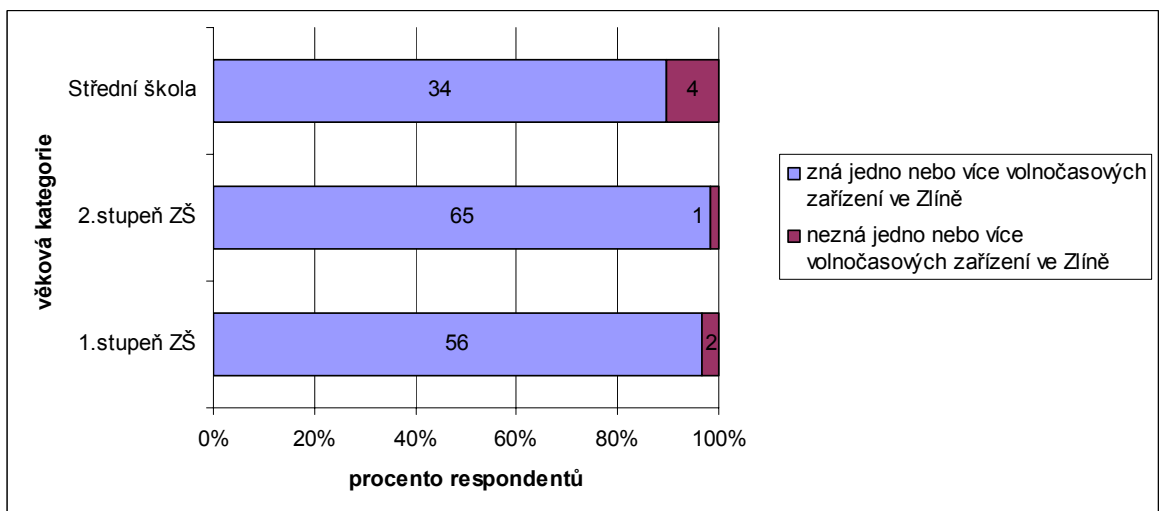
Otázka č. 2

S pomocí druhé otázky jsem zjišťovala, jestli dotazovaní znají ve Zlíně a okolí jedno nebo více zařízení, kde mohou strávit svůj volný čas. Odpovědi respondentů jasně prokázaly, že většina (96%) zná jedno nebo více volnočasových zařízení. Pouhé 4% dotazovaných uvedly, že žádné zařízení tohoto typu neznají. Nejvíce záporných odpovědí uvedly studenti středních škol a nejméně žáci 2. stupně základních škol.

Znáš ve Zlíně a okolí jedno nebo více zařízení, kde můžeš trávit svůj volný čas?

graf č.1

graf č. 2

Otázka č.3

Ve třetí otázce jsem se pokusila získat co nejvíce konkrétních názvů zařízení a typů činností, které respondenti znají. Někteří respondenti napsali, že si na žádné konkrétní pojmenování nepamatují, i když v předchozí otázce uvedly, že jedno či více zařízení znají. Nejčastěji zastoupené typy volnočasových zařízení a aktivit jsou uvedeny v tabulce. Některé názvy zazněly pouze jedenkrát, jsou jimi Dům Ignáce Stuchlého (nizkoprahové zařízení ve Fryštáku patřící pod Salesiánský klub mládeže), Dům dětí a mládeže Napajedla, Domino centrum (centrum volnočasových aktivit ve Zlíně založené neziskovou organizací Domino), Středisko volného času Ostrov radosti ve Zlíně (nizkoprahové zařízení), Dům umění ve Zlíně a Dům kultury ve Zlíně. Jako volnočasové zařízení dokonce jeden respondent uvedl nákupní centrum. Respondenti dále psali hřiště, sportoviště nebo přírodu.

Sportovní kroužky, které byly uváděny: fotbal, posilovna, aerobik, potápění, gymnastika, volejbal, florbal, ping pong, karate, akrobacie, street dance, házená, tenis, kolová, futsal, handball, box, rugby, plavání, hokej, skaut, sokol

Zájmové kroužky, které byly uváděny: rybářský, orientální tance, zdravotní, hvězdárna, hra na keyboard, keramika, počítačový, pěvecký sbor, skaut, jazykový, rukodělný, taneční, dyslektický

T-klub, ŠLIKR: T klub i ŠLIKR jsou provozovány občanským sdružením Unie Kompas, jsou nizkoprahovými kluby a řídí se zákonem o sociálních službách 108/2006 Sb.. T klub má ve Zlíně 2 střediska, jedno pro děti od 9 do 12 let a druhé pro děti a mládež ve věku 13 až 21 let. ŠLIKR se nachází v Otrokovicích, jeho klienty jsou děti a mládež ve věku od 13 do 18 let.

Astra: dům dětí a mládeže Astra je školské zařízení pro zájmové vzdělávání. Řídí se zákonem o školských zařízeních a jeho zřizovatelem je stát. Nabízí široké spektrum zájmových aktivit, především kroužků a táborů pro děti a mládež různých věkových kategorií.

Salesiánský klub mládeže: je nizkoprahové zařízení, které provozuje církevní občanské sdružení Salesiánský klub mládeže. Nabízí dětem a mladým lidem využití materiálního vybavení střediska (například kulečnický, různé deskové hry, ping pong, Internet) a také venkovních hřišť. Pořádá nealkodiskotéky a organizuje zájmové kroužky.

Základní umělecké školy: jsou školské zařízení, které jsou ve Zlíně hojně zastoupeny a specializují se na různé oblasti uměleckých činností. Divadlo, hru na hudební nástroj, zpěv, pěvecké sbory, malování, kresbu, keramiku, tanec a podobně.

	1.stupeň ZŠ	2.stupeň ZŠ	Střední škola	
sportovní kroužek	30	19	16	65
T klub	21	33	9	63
Astra	22	26	7	55
zájmový kroužek	23	9	5	37
Salesiánský klub mládeže	4	25	6	35
Základní umělecká škola	4	9	2	15
lázně	10	2	1	13
knihovna	2		3	5
divadlo, kino	1	2		3
	117	125	49	

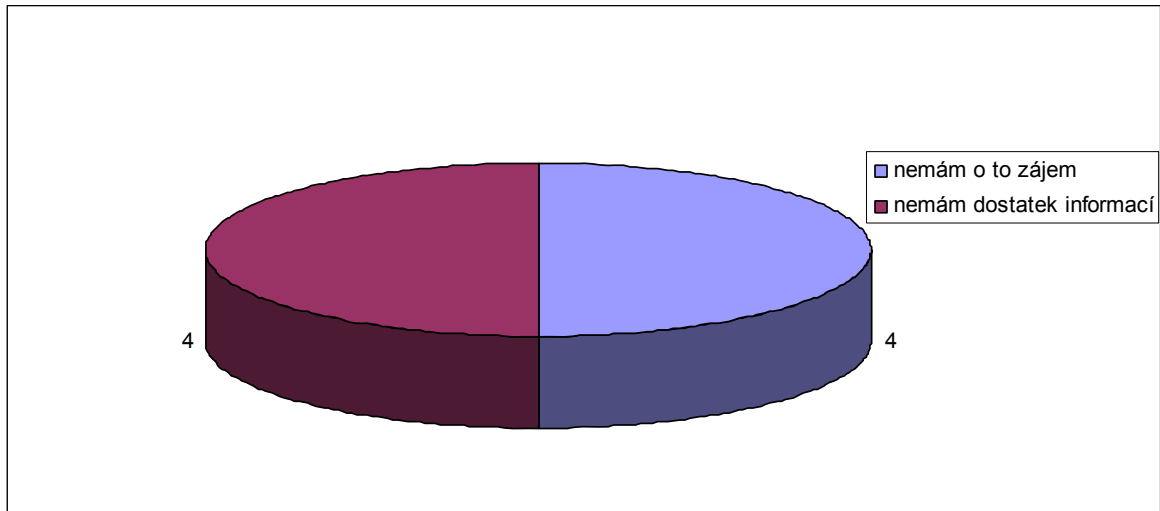
tabulka č. 1

Otázka č. 4

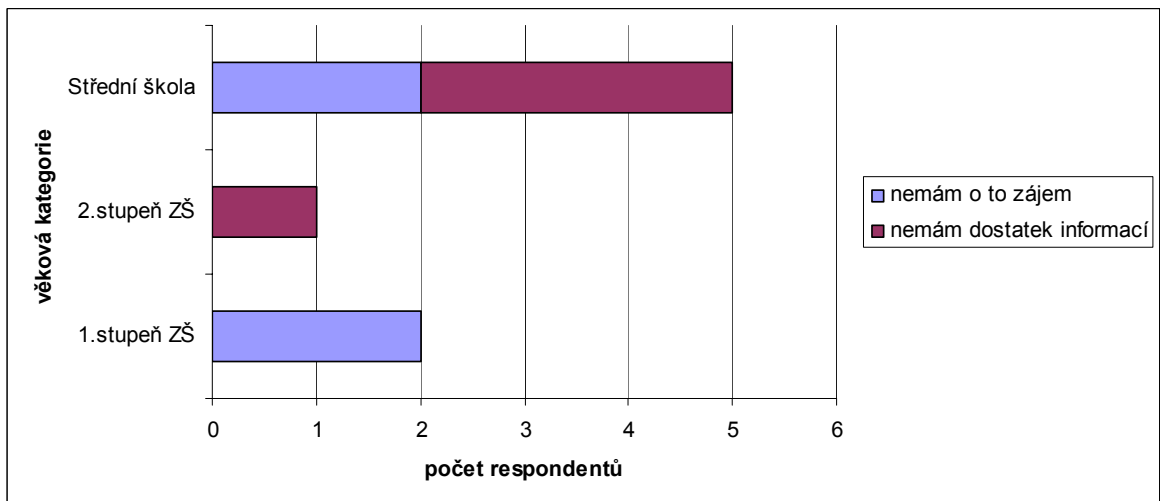
Pokud respondenti ve druhé otázce odpověděli záporně, tedy že žádné volnočasové zařízení neznají, měli ve čtvrté otázce prostor vysvětlit, co považují za hlavní důvod proč. Vybrali jednu ze tří nabízených možností. Třetí možnost, která zněla– *v mém okolí není žádné volnočasové zařízení*, nevyužil ani jeden respondent. Celkově čtyři respondenti zaznačili odpověď- *nemám o to zájem* a čtyři odpověď- *nemám dostatek informací*. Z toho tedy

vyplývá, že příčinou neznalosti není objektivní nedostatek zařízení pro volný čas, ale spíše subjektivní důvody respondentů.

Jaký je důvod, proč neznáš žádné volnočasové zařízení?

graf č. 3

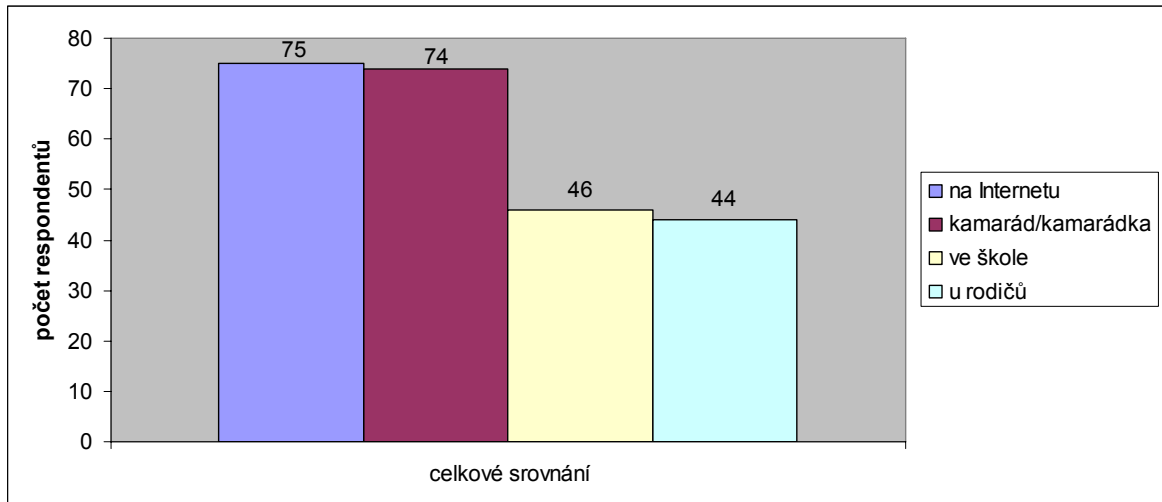
graf č. 4

Otázka č. 5

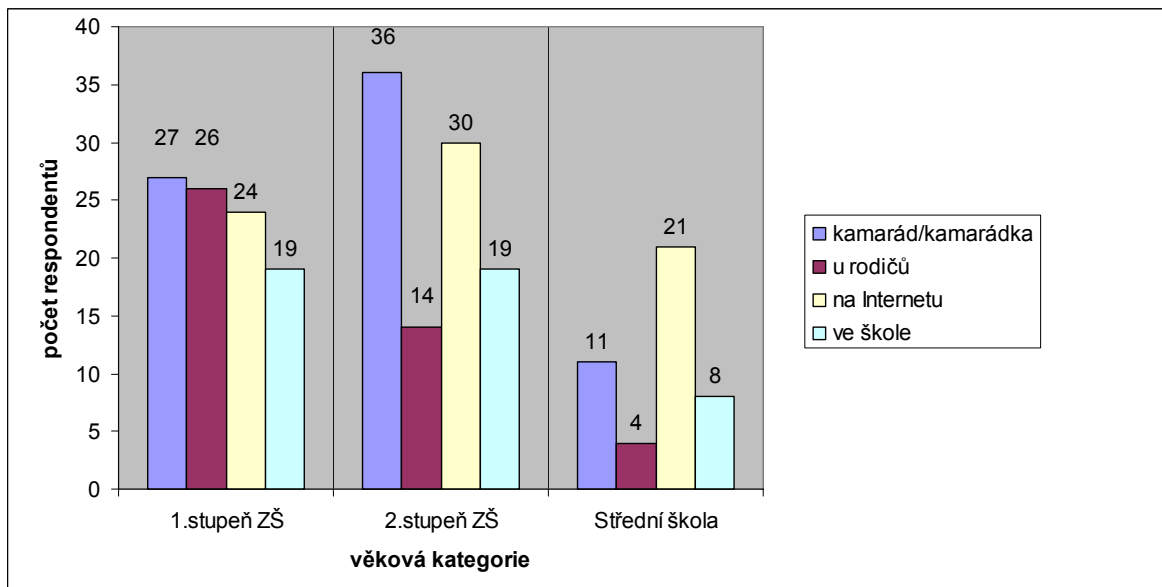
Otázka číslo pět zjišťovala, kde respondenti získali, případně by hledali informace o volnočasových zařízeních. Celkově byla nejvíce zastoupena odpověď *na Internetu a u kamaráda/kamarádky*. Stejná struktura odpovědí jako u celkového srovnání byla u žáků 2. stupně základní školy a u studentů středních škol. K odchylce od celkových výsledků došlo u

děti 1. stupně základní školy, kde byly na prvním a druhém místě (s téměř srovnatelnými hodnotami) kamarádi a rodiče. Ukázalo se, že děti se s přibývajícím věkem při získávání informací zaměřují spíše na své sociální okolí (školu a kamarády) než na rodiče. Jasný je také trend vyhledávat informace na internetu, který byl nejzřetelnější u studentů středních škol.

Kde jsi získal/a případně by jsi hledal/a informace o volnočasovém zařízení?

graf č. 5

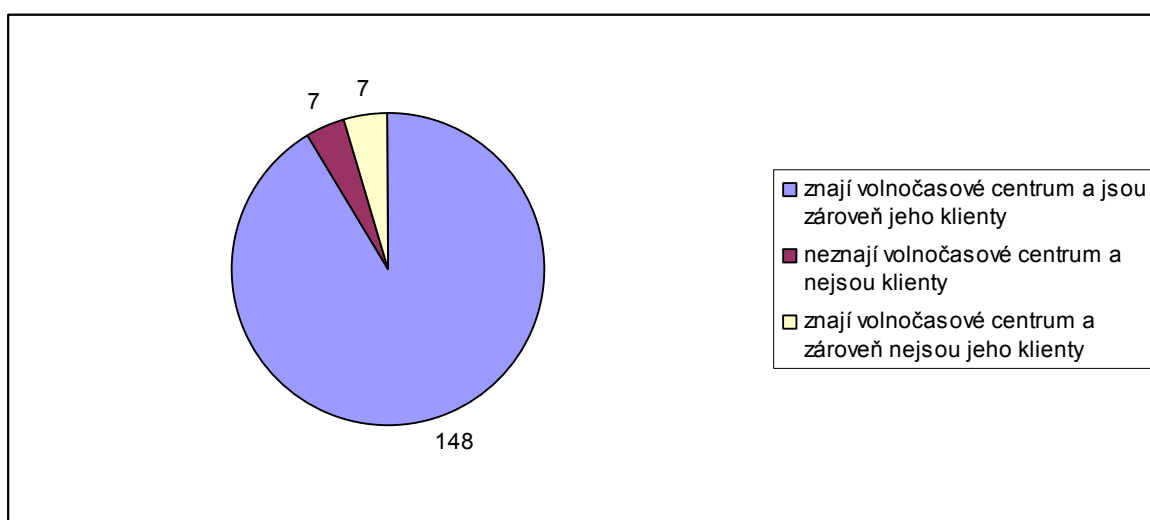

graf č. 6

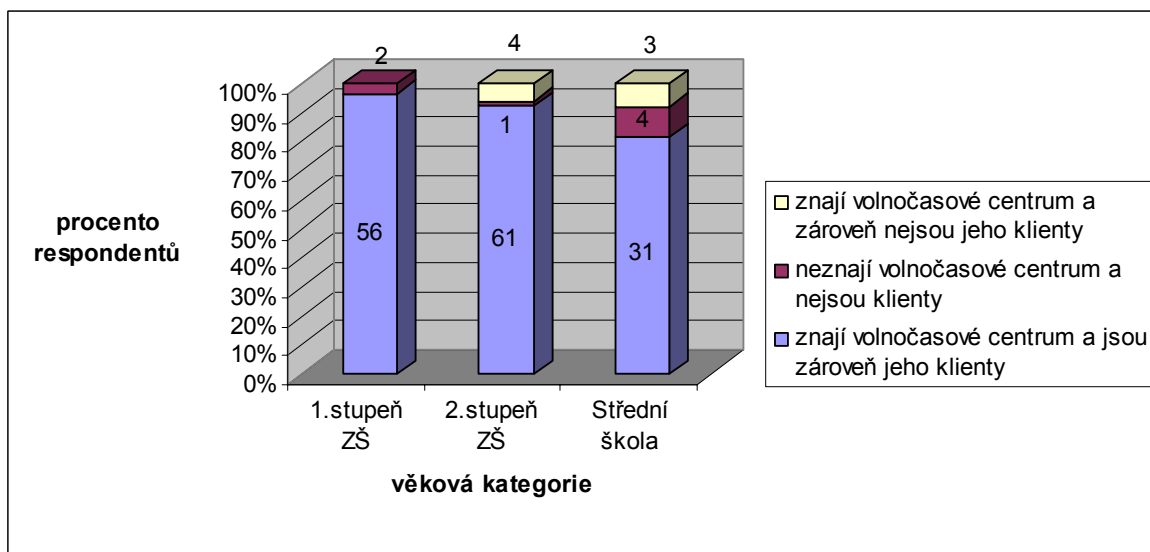
Otázka č. 6

Otázka č. 6 zněla- *Navštěvuješ volnočasové zařízení?* Převažovaly kladné odpovědi, kterých bylo 91 %. V následujících grafech jsou znázorněny tři typy odpovědí. Využila jsem druhé otázky, která zjišťovala kolik respondentů zná a nezná volnočasové zařízení, abych rozdělila respondenty do následujících tří kategorií- *zná a navštěvuje volnočasové zařízení, nezná a nenavštěvuje volnočasové zařízení a zná a nenavštěvuje volnočasové zařízení*. Procento respondentů, kteří volnočasové zařízení znají a přesto ho nenavštěvují je 4,5% a tyto respondenti jsou nejsilněji zastoupeni mezi studenty středních škol.

Znáš a navštěvuješ volnočasové zařízení?

graf č. 7

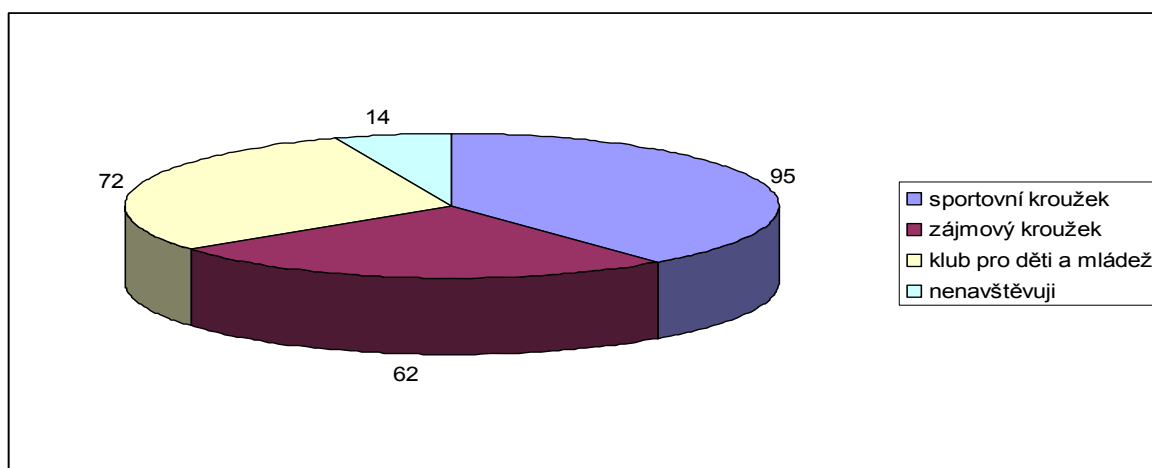

graf č. 8

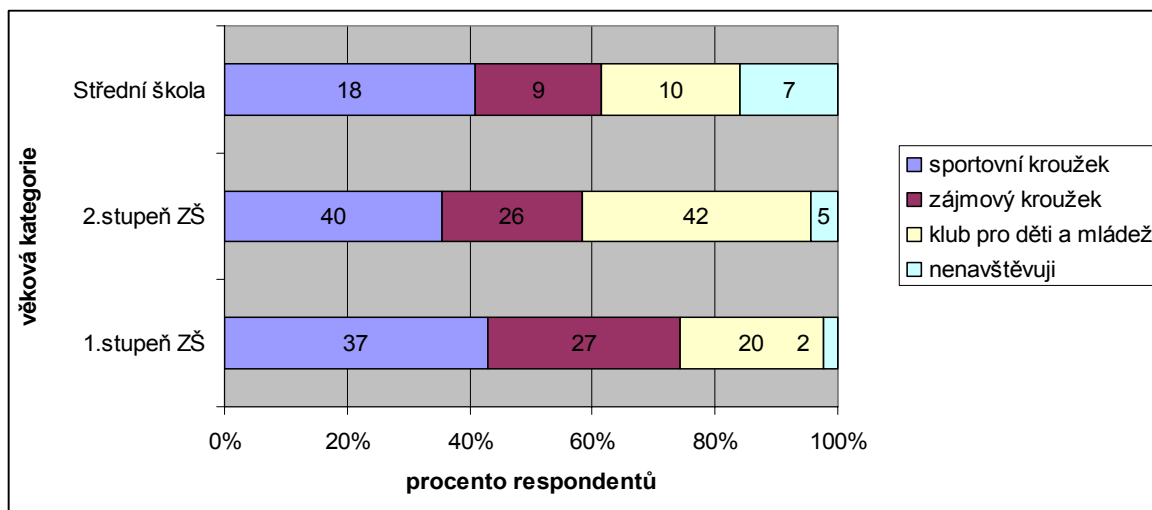
Otázka č. 7

Prostřednictvím sedmé otázky jsem zjišťovala preference respondentů. Zda upřednostňují kluby pro děti a mládež nebo spíše zájmové a sportovní kroužky. Pojem klub pro děti a mládež jsem v dotazníku upřesnila jako volnočasové zařízení, kde si mohou klienti organizovat náplň volného času sami. Většinou jsou tyto kluby nazývány nízkoprahové, ale protože tento pojem není zkoumané věkové kategorii dostatečně znám, popsala jsem ho svými slovy. Zjistila jsem, že celkově respondenti nejvíce preferují sportovní kroužky. Kluby pro děti a mládež se umístily v oblíbenosti na druhém místě a zájmové kroužky na třetím místě, i když procentuálně je navštěvuje přes 25%. Můžeme si také všimnout, že u žáků 1. stupně základní školy se na druhé místo dostaly zájmové kroužky. To je dáno především tím, že při organizaci volného času potřebují narozdíl od starších dětí vedení. Žáci 2. stupně umístily na první pozici kluby pro děti a mládež. Zde je zřetelná snaha osamostatnit se a být „pánem“ svého času, ale stále pod zkušeným vedením. Studenti středních škol, mají v porovnání s ostatními věkovými kategoriemi, vysokým procentem (16%) zastoupenou odpověď, že *žádné zařízení nenavštěvují*. To svědčí o jejich větší snaze plánovat a uskutečňovat aktivity volného času sami bez dohledu dospělých.

Jaký typ volnočasového zařízení navštěvuješ?

graf č. 9

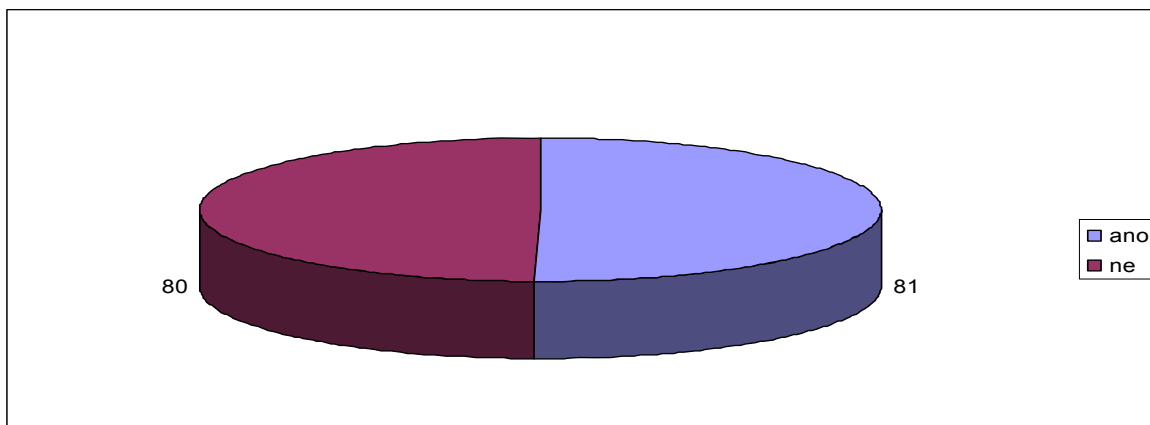

graf č. 10

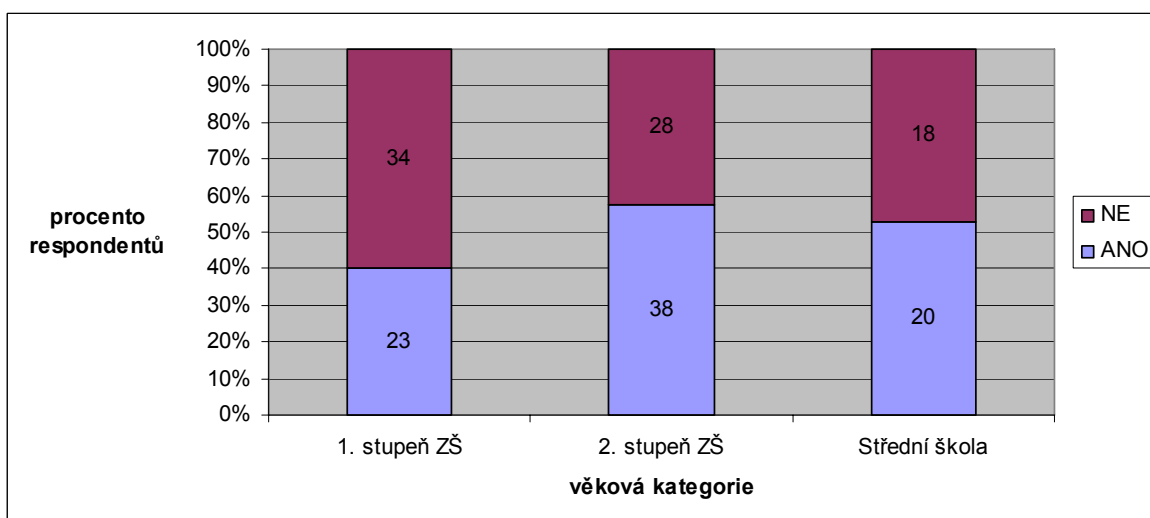
Otázka č. 8

Zajímalo mě, zda jsou nebo by byli respondenti ochotni navštěvovat volnočasové zařízení vzdálenější od jejich bydliště. Počet kladných a záporných odpovědí se při celkovém sečtení hodnot téměř shodoval. Žáci 1. stupně základní školy uvedly více záporných odpovědí (60%), zatímco u žáků 2. stupně a studentů středních škol převažovaly kladné odpovědi (okolo 60%). Je tedy zřetelné, že mladší děti nechtějí nebo nesmějí opouštět okolí domova. Starší děti už nejsou při rozhodování tolik vázány hranicemi, které jsou stanovovány mladším dětem, a proto mají častěji možnost i motivaci poznávat nové a vzdálenější místa. Pokud je volnočasové zařízení zaujme je větší pravděpodobnost, že budou ochotni urazit delší vzdálenost, aby ho navštívily a využily jeho služeb.

Je pro tebe při rozhodování o návštěvě volnočasového centra důležitá jeho vzdálenost?

graf č. 11

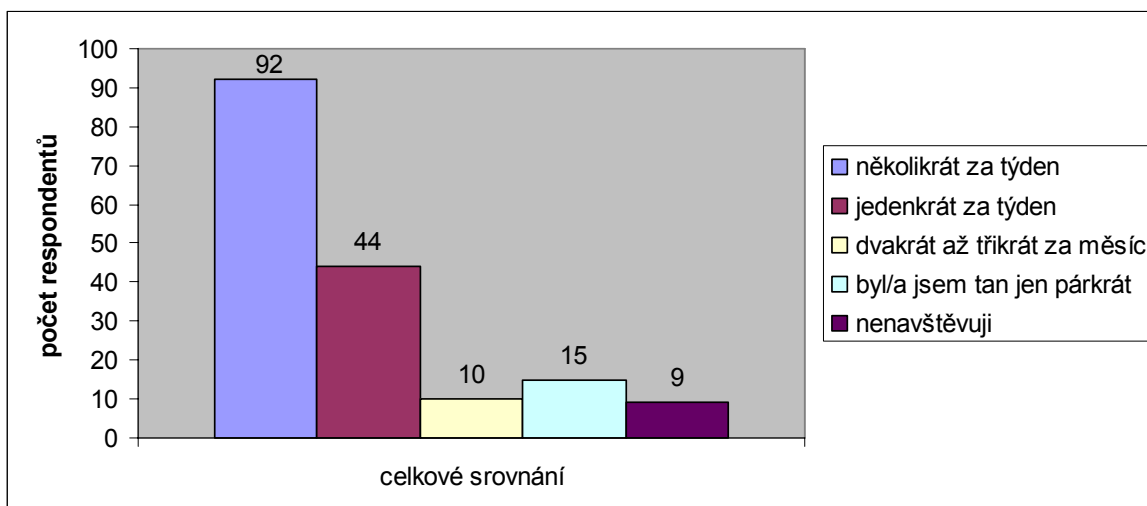

graf č. 12

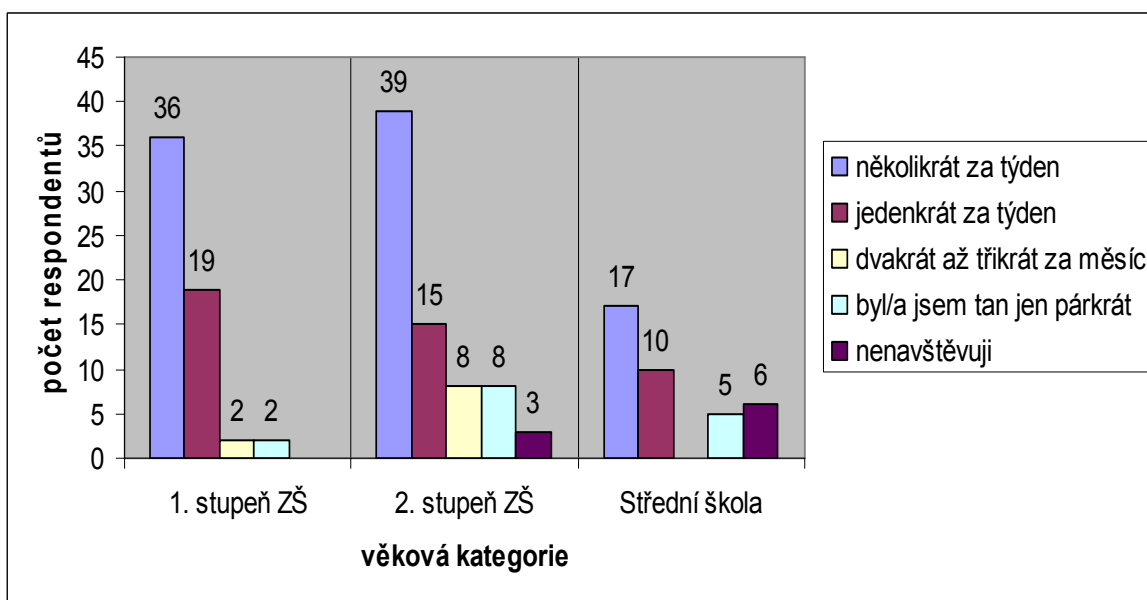
Otázka č.9

Zde jsem zjišťovala kolik času věnují respondenti volnočasovým aktivitám. Celkově více než polovina respondentů navštěvuje volnočasové aktivity několikrát za týden a 26% jedenkrát za týden. Zbýlí počet respondentů se těmito aktivitám věnuje dvakrát až třikrát týdně (6%) nebo je navštívili pouze párkrát (9%). Stejně rozložení hodnot lze sledovat u všech tří věkových skupin. V tomto případě není zřetelný žádný trend, který by byl ovlivňován věkem respondentů.

Jak často navštěvuješ volnočasové zařízení?

graf č. 13

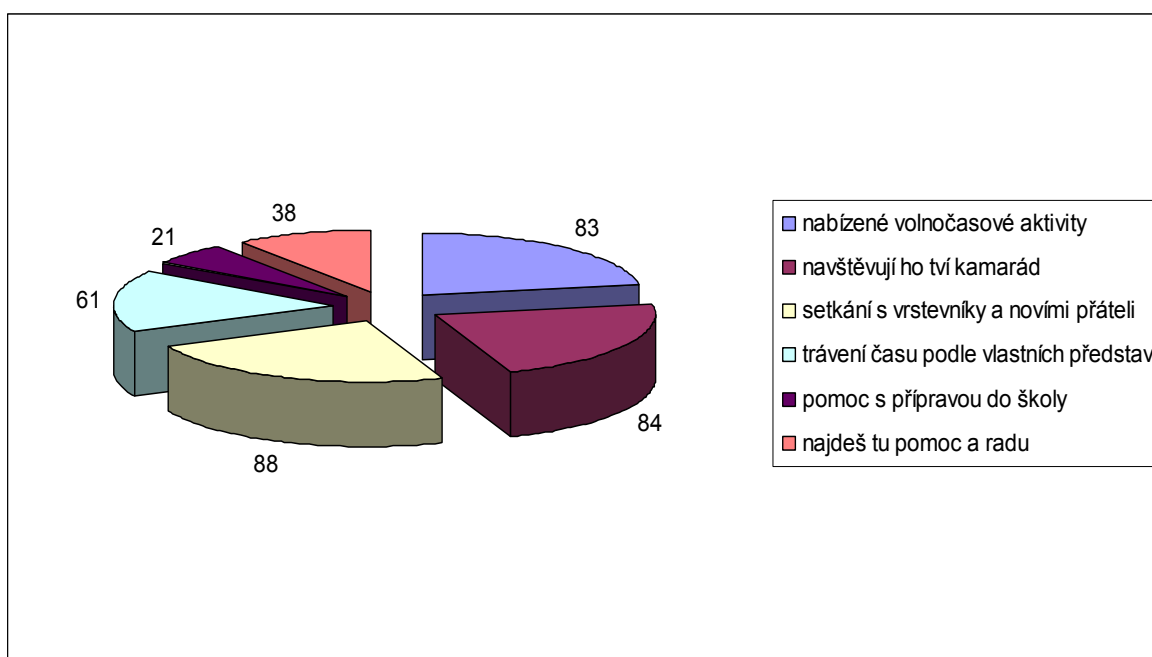
graf č. 14

Otázka č.10

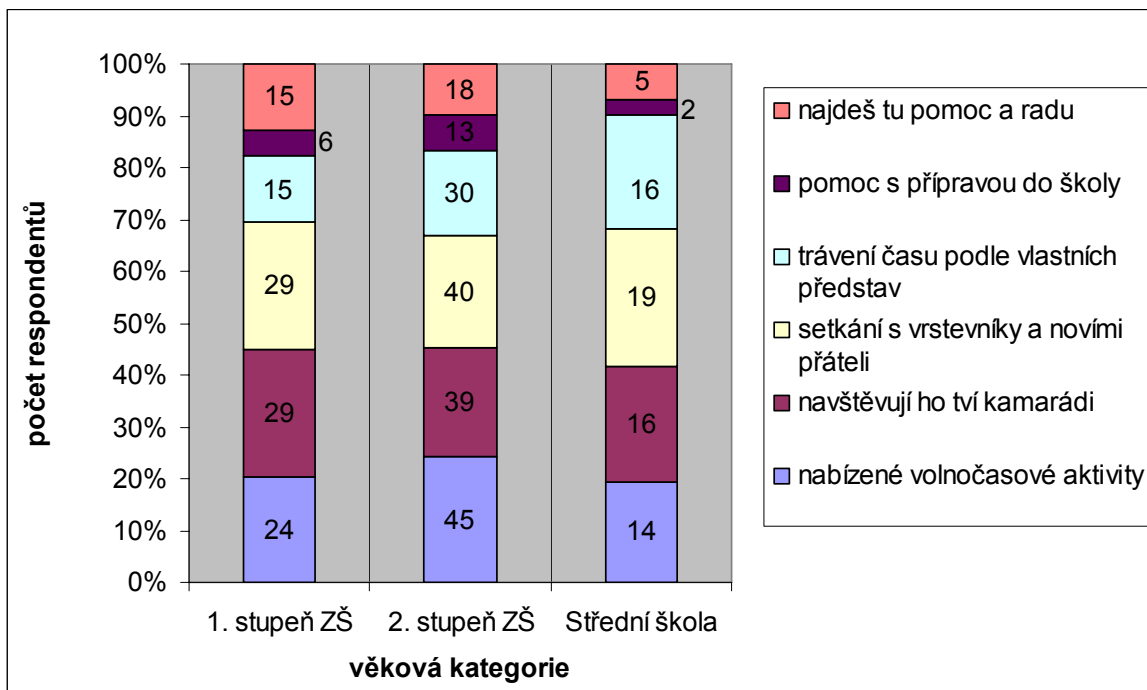
S pomocí desáté otázky jsem získala informace o jevech, které by do volnočasových center přivedly potencionální klienty nebo jsou nejzajímavější pro klienty stávající. Při sestavování této otázky jsem vycházela z vlastní zkušenosti, kterou mám s nabídkou služeb nízkoprahových zařízení. Celkově byla nejčastěji zaznačena odpověď- *setkání s vrstevníky a možnost potkat nové přátele* (24%), téměř stejné hodnoty respondentů dosáhly odpovědi- *navštěvuji ho tví kamarádi a nabízené volnočasové aktivity* (obojí 22%). Nejméně byla zastoupena *možnost pomoci s přípravou do školy* (6%). Odpovědi, které byly celkově nejvíce zastoupeny se v téměř stejném procentuálním rozložení objevily u všech tří kategorií.

Studenti středních škol přiřadily *trávení volného času podle vlastních představ* druhý největší počet odpovědí. Mají větší potřebu organizovat si vlastní čas sami a aktivity si vybírají podle vlastních preferencí. Žáci 1. stupně základní školy uváděly nejčastěji ze všech tří věkových skupin, že oceňují pokud *najdou pomoc a radu*. Mladší děti se cítí lépe pokud cítí oporu a mají možnost se s problémy obrátit na dospělého nebo k člověku, z něhož cítí autoritu.

Co tě nejvíce zaujalo na volnočasovém zařízení ?

graf č. 15

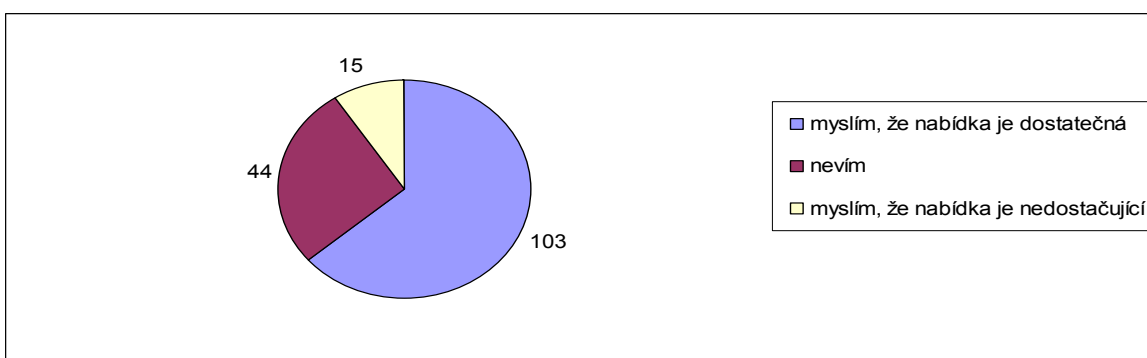

graf č. 16

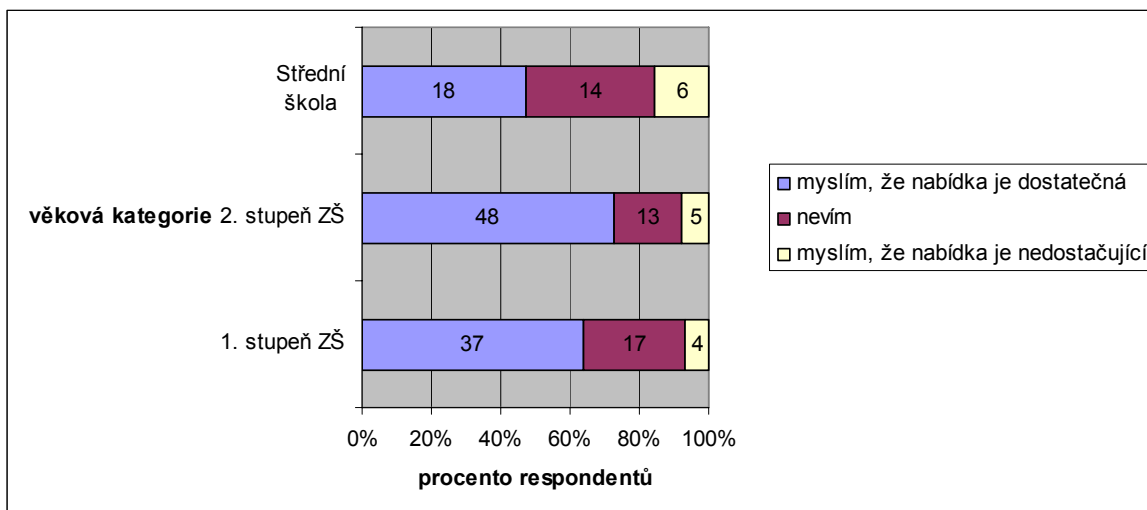
Otázka č. 11

Zde jsem zjišťovala, co si respondenti myslí o kvantitě nabízených volnočasových aktivit, služeb a zařízení ve Zlíně. Celkově většina (64%) respondentů hodnotí *nabídku jako dostatečnou*. Pouhých 9% respondentů si myslí, že *nabídka je nedostačující*. 27% respondentů využilo odpovědi *nevím*. Srovnáním jsem dospěla k závěru, že největší procento (37%) respondentů nespokojených s kvantitou nabízených služeb je mezi studenty středních škol. Toto zjištění se shoduje i s výsledky otázky č. 6, kde získali právě studenti středních škol největší procentuální zastoupení (téměř 20%) v kategorii *nenavštěvuji žádné volnočasové zařízení*.

Co si myslíš o množství nabízených možností, jak strávit volný čas ve Zlíně a okolí ?

graf č. 17

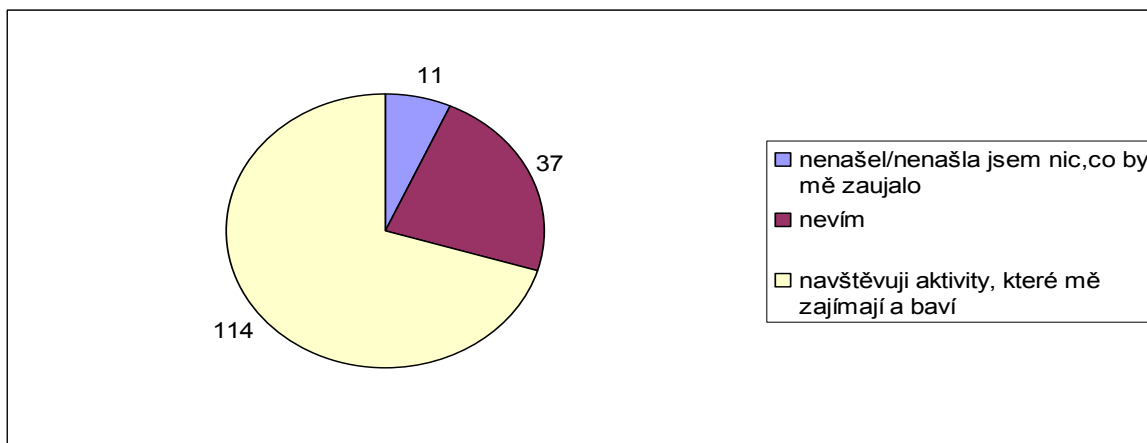

graf č. 18

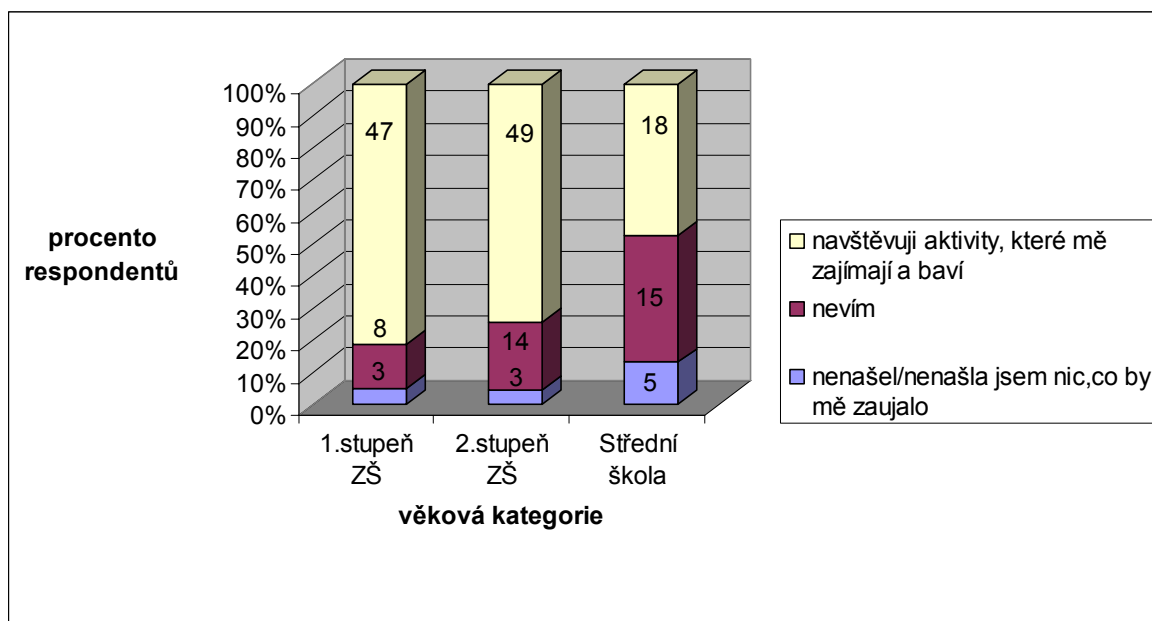
Otázka č.12

Prostřednictvím dvanácté otázky měli respondenti možnost ohodnotit kvalitu nabízených volnočasových aktivit, služeb a zařízení. V podstatě odpověděli buď kladně nebo záporně na otázku, jestli našli volnočasovou aktivitu (službu, zařízení), která upoutalo jejich pozornost. Celkové výsledky se podobaly zjištěním v předchozí otázce. 70% respondentů *navštěvuje aktivity, které je zajímají a baví*; pouhých 7% *nenašlo nic, co by je zaujalo*. Odpovědi *nevím* využilo 23% respondentů. Nejméně respondentů nespokojených s kvalitou nabízených volnočasových aktivit bylo mezi žáky 1. a 2. stupně základních škol (shodně 5%). Nejvíce nespokojených respondentů bylo mezi studenty středních škol (39%). To znovu potvrdilo zjištění z otázky č.6, které je popsáno v předchozí otázce.

Jak by jsi zhodnotil/a kvalitu nabízených volnočasových aktivit ve Zlíně a okolí?

graf č. 19

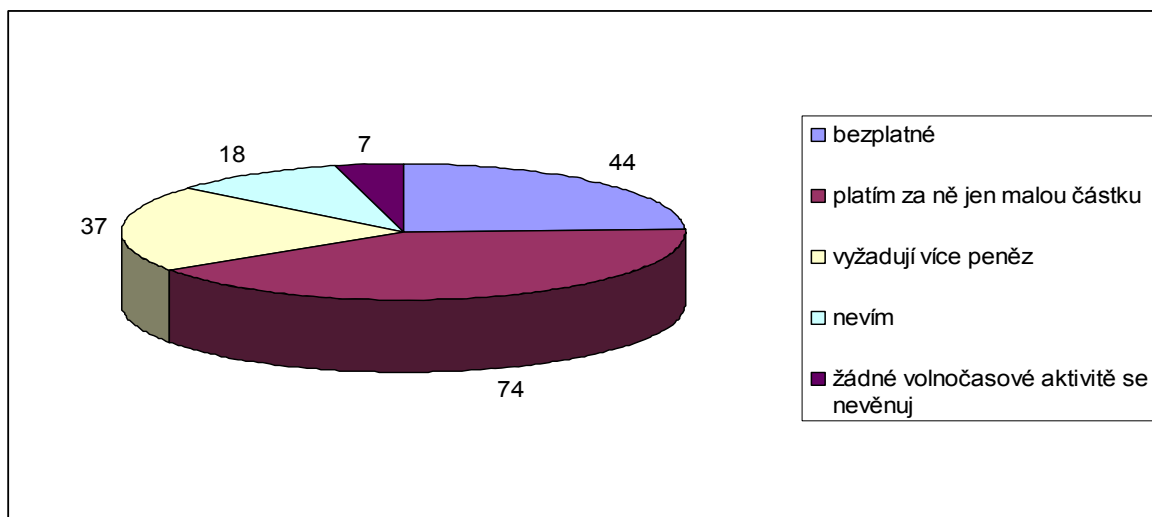

graf č. 20

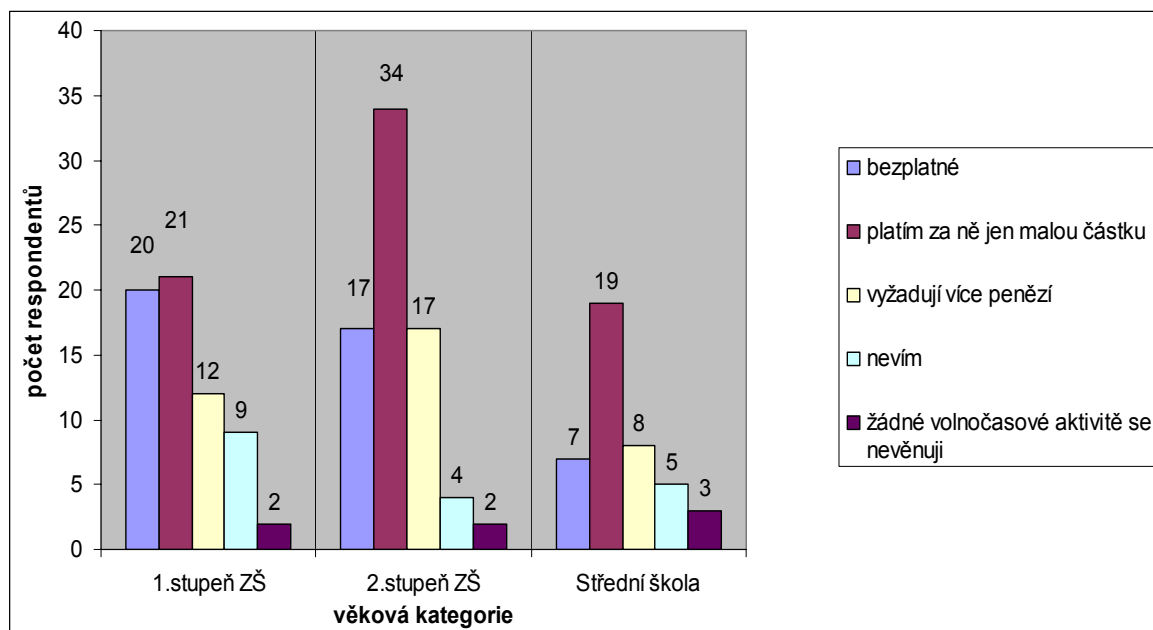
Otázka č. 13

Zde jsem hledala odpověď na otázku, kolik finančních prostředků vyžadují volnočasové aktivity, kterým se respondenti věnují nebo o nich pouze slyšeli. Z celkového srovnání vyplynulo, že největší procento respondentů *platí jen malou částku* (41%), 24% respondentů využívá *bezplatných* volnočasových aktivit a volnočasové aktivity 21% respondentů vyžadují *více peněz*. Při srovnání tří věkových kategorií nejsou znatelné žádné odchylky od celkových výsledků.

Kolik finančních prostředků vyžadují volnočasové aktivity?

graf č. 21

graf č. 22

5.6 Shrnutí

Hodnoty sesbírané pomocí dotazníků jsou především informačního a popisného charakteru. Vypovídají o rozložení zájmu o volnočasová zařízení mezi mladou generací. Skutečnosti vyplývající z výsledných grafů a tabulky povětšinou kopírují a potvrzují trendy ve společnosti i stávající poznatky pedagogických a psychologických disciplín.

Respondenti odpovídali anonymně, takže si myslím, že sesbírané dotazníky byly vyplněny pravdivě. Pokud jsem dotazníky rozdávala sama, byli při jejich vyplňování všichni velice ochotní. Když byly dotazníky ponechány pedagogickým pracovníkům školy nebo volnočasového zařízení, byla návratnost menší. Nejméně dotazníků se mi vrátilo od studentů střední školy. Realizace výzkumu ve volnočasových zařízeních pro mě byla příjemně strávená doba, protože většina těchto zařízení pro mě není cizí. Byla jsem v nich již dříve na praxi, exkurzi nebo dokonce jako jejich dřívější klient.

Nyní shrnu nejzajímavější poznatky, které z výzkumu vplynuly. Pozitivním zjištěním pro mě bylo, že většina respondentů nejen zná, ale také navštěvuje zařízení pro volný čas. Služby nabízené volnočasovými zařízeními jsou natolik pestré, že si každý respondent vybral minimálně jednu, většinou však více ze jmenovaných variant. Pro získávání a hledání informací o možných volnočasových aktivitách mají děti a mládež bohaté zázemí. Toto zá-

zemí využívají s ohledem na různé faktory, jako je jejich věk, materiální či rodinné zázemí a osobní preference. S pomocí otevřené otázky jsem se dozvěděla, že zkoumaná věková kategorie má velký přehled o činnostech a zařízeních, které zabezpečují smysluplné naplnění volného času. Respondenti prokázaly kreativitu při výběru zájmových a sportovních činností, což dokazuje široké spektrum různorodých odpovědí, které byly v dotazníku zmíněny. Kladně hodnotím především zjištění, že se více než polovina respondentů věnuje volnočasovým aktivitám několikrát za týden. Respondenti se ve většině případů shodovaly v kladném postoji ke kvalitě a kvantitě nabízených služeb. Aktivity převážné části respondentů nevyžadují velké finanční vydání, což poukazuje na dostupnost těchto aktivit i pro klienty z méně finančně zajištěných rodin. Výsledky výzkumu sice nelze zobecnit, ale i přesto si myslím, že poukazují na určité trendy a směry výchovy ve volném čase, které jsou v naší společnosti obecně platné.

Dotazník mohl být přínosem i pro ty, kteří volnočasová zařízení neznají nebo je nenavštěvují. Poskytl jim totiž možnost nahlédnout na nabídku služeb a možná si i uvědomit důležitost kvalitně tráveného volného času.

ZÁVĚR

Teoretickou část jsem koncipovala tak, aby poskytla celistvý pohled na volný čas. Nejprve jsem se věnovala charakteristikám platným pro celé věkové spektrum, teprve poté jsem konkretizovala volný čas dětí a mládeže. Na konci teoretické části jsem popsala vlastní zkušenosti z praxe v nízkoprahovém klubu pro děti a mládež. Prostřednictvím výzkumu jsem měla možnost nahlédnout na postoje dětí a mládeže k volnému času. Musím konstatovat, že většina zjištěných informací má pro mě pozitivní charakter a vypovídá o zájmu mladé generace smysluplně naplnit volný čas.

Pokud bych měla rozšiřovat své poznání v této oblasti, zvolila bych příště dotazník zaměřující se na patologické a nezdravé činnosti ve volném čase. Zajímala bych se o to, jak děti a mládež naplňují svůj volný čas tam, kde není dohled dospělých. Bez dohledu rodičů nebo pedagogického pracovníka se totiž naplno projeví charakteristiky osobnosti a volný čas může nabývat nových, ne vždy žádoucích, rozměrů.

Při vyhledávání vhodné literatury ke svému tématu jsem byla překvapena nedostatečností materiálů, které volný čas zpracovávají. O poznatky pedagogiky volného času je nyní velký zájem, takže si myslím, že rozšíření povědomí o její důležitosti a přínosu je pouze otázkou času. Velice mě zaujaly také nové přístupy jako pedagogika zážitku, animace či streetwork, které obohacují metodickou základnu pedagogiky volného času. Souběžně roste také možnost sociálních pedagogů a sociálních pracovníků uplatnit se profesně v této oblasti.

Závěry, které z výzkumu vplynuly, poskytnu Salesiánskému klubu mládeže, jehož pracovníci mě o výsledky požádali. Myslím si, že cílů stanovených v úvodu práce bylo dosaženo. V praxi by mohly být výsledky výzkumu dále využity ke zkvalitňování a rozšiřování nabízených služeb. Přínosné je podle mého názoru pouhé nahlédnutí do zpracovávané tematiky a faktů, které z výzkumného šetření vyplývají. Ne každý má totiž vytvořený reálný obraz o volném čase naší mladé generace.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1993. ISBN 80-7066-534-3.

HÁJEK, B. Školní družina – její cíle, poslání, funkce, postavení mezi ostatními školskými zařízeními. In HÁJEK, B., PÁVKOVÁ, J. a kol. *Školní družina*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-751-5.

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.

HUTAŘ, J. *Sociální služby a pomoc v hmotné nouzi*. 1. vyd. Praha: Národní rada osob se zdravotním postižením, 2007. ISBN 978-80-903640-4-2.

JANEK, M. *Cesty rozvoje osobnosti*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta-Edice Prameny, 1989. ISBN 80-204-0097-4.

KAVANOVÁ, A. *Neziskové organizace*. In KAVANOVÁ, A., CHUDÝ, Š. *Výchova a volný čas*. 1. vyd. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2005. ISBN 80-7318-266-1.

KLENER, P. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum-Vydavatelství Univerzity Karlovy, 1996. ISBN 80-7184-310-5.

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.

OPASCHOWSKI, H. W. *Pedagogik der Freizeit. Grundlegungen für Wissenschaft und Praxis*. Bad Heilbrunn, 1976.

OPATA, R. a kol. *Úvod do teorie a praxe mimotřídní výchovy*. Praha: SPN, 1967.

PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUR, B. Volný čas. In PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, A., HRDLIČKOVÁ, V. Výchova mimo vyučování. In PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, A., HÁJEK, B. Výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování. In PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, A., HRDLIČKOVÁ, V. Instituce pro výchovu mimo vyučování a ve volném čase. In PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

PELÁNEK, R. *Příručka instruktora zážitkových akcí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-353-6.

SPOUSTA, V. a kol. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. 1. vyd. Brno: Vydavatelství Masarykovy Univerzity, 1994. ISBN 80-210-1007-X.

SPOUSTA, V. a kol. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. 1. vyd. Brno: Vydavatelství Masarykovy Univerzity, 1996. ISBN 80-210-1274-9.

SPOUSTA, V. a kol. *Metody a formy výchovy ve volném čase*. 1. vyd. Brno: Vydavatelství Masarykovy Univerzity, 1996. ISBN 80-210-1275-7.

SUE, R. *Le loisir*. Paris: Preses universitaires, 1993.

VÁŽANSKÝ, M. *Volný čas a pedagogika zážitku*. 1. vyd. Brno: Vydavatelství Masarykovy Univerzity, 1994. ISBN 80-210-0428-2.

WARD, P., ADAMS, S., LEVERMORE, J. *Jak se připravovat na práci s mládeží*. 1. vyd., Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-044-8.

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

graf č. 1.....	s. 39
graf č. 2.....	s. 39
graf č. 3.....	s. 42
graf č. 4.....	s. 42
graf č. 5.....	s. 43
graf č. 6.....	s. 43
graf č. 7.....	s. 44
graf č. 8.....	s. 44
graf č. 9.....	s. 45
graf č. 10	s. 45
graf č. 11.....	s. 46
graf č. 12.....	s. 46
graf č. 13.....	s. 47
graf č. 14.....	s. 47
graf č. 15.....	s. 48
graf č. 16.....	s. 49
graf č. 17.....	s. 49
graf č. 18.....	s. 50
graf č. 19.....	s. 50
graf č. 20.....	s. 51
graf č. 21	s. 51
graf č.22.....	s. 52
tabulka č. 1.....	s. 41

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P 1: VYPLŇENÝ DOTAZNÍK

PŘÍLOHA P 2: NEVYPLŇENÝ DOTAZNÍK

PŘÍLOHA P I: VYPLNĚNÝ DOTAZNÍK

DOTAZNÍK NA TÉMA NÁPLŇ A VÝZNAM VOLNÉHO ČASU PRO DĚTI A MLÁDEŽ:

Tento dotazník je zcela anonymní a veškeré údaje, které vyplníte, budou využity pouze pro studijní účely v bakalářské práci. Vámi zvolené varianty odpovědí označte, popřípadě vypište požadované údaje. Předem děkuji za kompletní vyplnění tohoto dotazníku.

1) Jsi studentem: 1) základní školy
2. střední školy Ve kterém jsi ročníku? 6. ročníku

2) Znáš ve Zlíně a okolí jedno či více zařízení, kde můžeš trávit svůj volný čas?
(například zájmový kroužek, sportovní kroužek, klub pro děti a mládež atd.)

Ano

Ne

3) Pokud znáš a vzpomeneš si, vypiš, 4) Pokud ne, důvodem proč žádné zařízení neznáš je:
jeho/jejich jména ... T. ... M. ... K. ...
..... 1. nemám o to zájem
..... 2. nemám dostatek informací
..... 3. v mém okolí není žádné volnočasové zařízení

5) Kde jsi získal/a případně by jsi hledal/a informace o volnočasovém zařízení?

1. ve škole
2. u rodičů
3. u kamaráda/kamarádky
4. na internetu

6) Navštěvuješ volnočasové zařízení?

1. ano
2. ne

7) Jaký typ volnočasového zařízení navštěvuješ?

1. sportovní kroužek, například florbalu, fotbalu, aerobiku...
2. zájmový kroužek, například kreslení, hra na hudební nástroj, práce s počítačem
3. klub pro děti a mládež, kde si organizuješ náplň svého volného času sám
4. nenavštěvuji žádné volnočasové zařízení

8) Je popřípadě byla by pro tebe při rozhodování o návštěvě volnočasového centra důležitá jeho vzdálenost od tvého bydliště?

1. ano, kdyby bylo příliš vzdálené nenavštěvoval/a bych ho
2. ne, jsem ochoten/ochotna navštěvovat i místo vzdálenější od mého bydliště

9) Jak často navštěvuješ volnočasové zařízení?

1. několikrát za týden
2. 1krát za týden
3. 2krát až 3krát za měsíc
4. byl/a jsem tam jen párkrát
5. nenavštěvuji

PROSÍM OTOČTE

10) Co tě nejvíce zaujalo na volnočasovém zařízení ať už ho navštěvuješ nebo jsi o něm pouze slyšel/a? (zde je možno zaznačit i více odpovědí)

1. nabízené volnočasové aktivity
2. navštěvují ho tví kamarádi
3. setkáš se tu se svými vrstevníky a můžeš potkat nové přátele
4. dává ti možnost trávit volný čas podle vlastního uvážení
5. pomůže ti s přípravou do školy
6. najdeš tu pomoc a radu

11) Co si myslíš o množství nabízených možností, jak strávit volný čas ve Zlíně a okolí?

1. myslím, že nabídka je dostatečná
2. nevím
3. myslím, že nabídka je nedostačující

12) Jak by jsi zhodnotil/a kvalitu nabízených volnočasových aktivit ve Zlíně a okolí?

1. nenašel/nenašla jsem nic, co by mě zaujalo
2. nevím
3. navštěvuji aktivity, které mě zajímají a baví

13) Volnočasové aktivity, kterým se věnuješ nebo jsi o nich slyšel/a jsou:

1. bezplatné
2. platím za ně jen malou částku
3. vyžadují více peněz
4. nevím
5. žádné volnočasové aktivitě se nevěnuji

PŘÍLOHA P 2: NEVYPLNĚNÝ DOTAZNÍK

DOTAZNÍK NA TÉMA NÁPLŇ A VÝZNAM VOLNÉHO ČASU PRO DĚTI A MLÁDEŽ:

Tento dotazník je zcela anonymní a veškeré údaje, které vyplníte, budou využity pouze pro studijní účely v bakalářské práci. Vámi zvolené varianty odpovědí označte, popřípadě vyplšte požadované údaje. Předem děkuji za kompletní vyplnění tohoto dotazníku.

1) Jsi studentem: 1. základní školy
2. střední školy Ve kterém jsi ročníku?

2) Znáš ve Zlíně a okolí jedno či více zařízení, kde můžeš trávit svůj volný čas?
(například zájmový kroužek, sportovní kroužek, klub pro děti a mládež atd.)

Ano

Ne

3) Pokud znáš a vzpomeneš si, vypiš jeho/jejich jména
.....
.....

4) Pokud ne, důvodem proč žádné zařízení neznáš je:
1. nemám o to zájem
2. nemám dostatek informací
3. v mém okolí není žádné volnočasové zařízení

5) Kde jsi získal/a případně by jsi hledal/a informace o volnočasovém zařízení?
1. ve škole
2. u rodičů
3. u kamaráda/kamarádky
4. na internetu

6) Navštěvuješ volnočasové zařízení?
1. ano
2. ne

7) Jaký typ volnočasového zařízení navštěvuješ?
1. sportovní kroužek, například florbalu, fotbalu, aerobiku...
2. zájmový kroužek, například kreslení, hra na hudební nástroj, práce s počítačem
3. klub pro děti a mládež, kde si organizuješ náplň svého volného času sám
4. nenavštěvuji žádné volnočasové zařízení

8) Je popřípadě byla by pro tebe při rozhodování o návštěvě volnočasového centra důležitá jeho vzdálenost od tvého bydliště?
1. ano, kdyby bylo příliš vzdálené nenavštěvoval/a bych ho
2. ne, jsem ochoten/ochotna navštěvovat i místo vzdálenější od mého bydliště

9) Jak často navštěvuješ volnočasové zařízení?
1. několikrát za týden
2. 1krát za týden
3. 2krát až 3krát za měsíc
4. byl/a jsem tam jen párkrát
5. nenavštěvuji

10) Co tě nejvíce zaujalo na volnočasovém zařízení ať už ho navštěvuješ nebo jsi o něm pouze slyšel/a? (zde je možno zaznačit i více odpovědí)

1. nabízené volnočasové aktivity
2. navštěvuji ho tví kamarádi
3. setkáš se tu se svými vrstevníky a můžeš potkat nové přátele
4. dává ti možnost trávit volný čas podle vlastního uvážení
5. pomůže ti s přípravou do školy
6. najdeš tu pomoc a radu

11) Co si myslíš o množství nabízených možností, jak strávit volný čas ve Zlíně a okolí?

1. myslím, že nabídka je dostatečná
2. nevím
3. myslím, že nabídka je nedostačující

12) Jak by jsi zhodnotil/a kvalitu nabízených volnočasových aktivit ve Zlíně a okolí?

1. nenašel/nenašla jsem nic, co by mě zaujalo
2. nevím
3. navštěvuji aktivity, které mě zajímají a baví

13) Volnočasové aktivity, kterým se věnuješ nebo jsi o nich slyšel/a jsou:

1. bezplatné
2. platím za ně jen malou částku
3. vyžadují více peněz
4. nevím
5. žádné volnočasové aktivitě se nevěnuji